کرینوئیدها به نظر میرسند . به طرف شرق هرات در سلسله کوه سفید کوه بین طبقات دیون احجاری دیده میشوند که احتمالاً با فعالیت آتش فشانها ارتباط داشته اند .

ترسبات کاربن :

در بدخشان ، جنوب غرب کابل ، حوزهء دریای هلمند همچنان در شرق هرات متشکل از سنگهای ریگی ، سلانسهای گلی در قسمت تحتانی وسنگ چونه در قسمت فوقانی میباشد .

در جناح شمالی سلسله کوه فرند ، نواحی شرقی هرات در بدخشان ، در قسمت تحتانی ترسبات کاربن احجار آتش فشانی وبعضاً طبقات زغال سنگ به مشاهده میرسند .

ترسبات پیرمین :

این گونه ترسبات توسعه زیاد داشته . در منطقهء کابل وحوزهء دریای لوگر متشکل اند از طبقه متجانس سنگ چونه ودر حوزهء دریای هریرود در بین احجار سنگ چونه کانگلو میراتهای سرخ ، سبز ، خاکستری رنگ ، سنگهای ریگی وسلاسهای گلی موجود اند . ضخامت عمومی ترسبات پالیوزویك افغانستان زیادتر از ده هزار متر است .

ترسبات میزوزویك :

این نوع ترسبات بیشتر از همه در شمال افغانستان در

جناح شمالی سلسله کوههای هندوکش ، ترکستان افغانی ، پارا پامیز وهمچنان در قسمت غربی افغانستان خصوصاً در حوزه دریای فراه رود انکشاف زیاد نموده است .

ترسبات ترياسيك :

در بدخشان ، قطغن ، جناح شمالی سلسله کوه تیر بند ترکستان ، منطقهء کابل ، شرق هرات ، مجرای فوقانی دریای لوگر توسعه دارند . ترکیب ترسبات ترياسيك خیلی متنوع بوده ، در بدخشان متشکل از طبقات ضخیم سنگ ریگی ، سلانسهای گلی وکانگلیو میراتها میباشد . در منطقه کابل وشمال کندهار کاملاً از احجار کار بناتی از قبیل سنگ چونه ودولومیتها تشکیل یافته است .

ترسبات جوراسيك :

در جناحهای شمالی هندوکش ، ولایت بغلان ، شمال ، کندهار ، جناح پارا پامیز غربی گسترش دارند . ترسبات مذکور در شمال کشور مشتمل از تناوب سنگهای ریگی و سلانسهای گلی بوده که در بین آنها عدسیه ها وطبقات زغال سنگ وجود دارند که فعلاً استخراج میگردد . در قسمت فوقانی مقطع سنگ چونه به نظر میرسد . با ظهور طبقه رنگارنگ گچ ، انهایدراید ونمك طعام ، مقطع به پایان میرسد .

ترسبات تباشیر :

در افغانستان گسترش فوق العاده زیاد داشته شمال سلسله کوه تیربند ترکستان ، مجرای فوقانی دریای مرغاب ، سرپُل ، بند بابا از ترسبات مذکور ترکیب یافته اند .

در جنوب کشور تقریباً تمامی ساحهء هزاره‌جات ، ساحهء بین دریاهای هلمند وهریرود را پوشانیده اند . در قسمت تحتانی مقطع تباشیر زیادتر کانگلومیراتها ، سنگهای ریگی گل وفلیش وبعضاً احجار آتش فشانی ودر قسمت فوقانی آن سنگهای چونه ، میرگل وگلرس به نظر میرسند . در قسمت شمال شرق هرات بعضاً احجار رنگارنگ که گچ باخود دارند به مشاهده میرسد .

ترسبات سنیوزویك :

عمدتاً در انتهای کشور توسعه زیاد دارند . در شمال در دامنه سلسله کوههای تیربند ترکستان وکوه بابا به طرف غرب از نواحی غرب شاهراه هرات - کندهار به طرف جنوب شرق دشت مارگو ، ریگستان ، دشت اربو ، در قسمت جنوب شرقی در جناحهای شمالی کوه سلیمان مشاهده میگردند .

ترسبات پالیوجن :

در شمال افغانستان مشتمل از میرگل ، گلرس ، سنگهای چونه صدفی میباشند . در بعضی جاهها احجار آتش

فشانی از قبیل اندیزیت ، بزالت وتوف ، همچنان در قسمتهای مرکزی وغربی افغانستان احجار آتش فشانی این دوره به نام فلیش یاد میشوند دارای تناوب ریگ وگِل رس بوده . در حصهء فوقانی طبقهء تریجنی زغال سنگ نصواری ونمك به نظر میرسد .

ترسبات نیوجن :

در شمال دارای ضخامت زیاد بوده ، عبارت اند از : کانگلو میراتها ، سنگ ریگی وگِل رس . در صفحات غربی کشور تجمعات مخصوص این دوره مشتمل از سنگهای ریگی سرخ رنگ واحجار ایفوزیفی اند . در منطقهٔ کابل ، بامیان ، جلال آباد طبقات ضخیم رنگ کانگلو میراتها سنگهای ریگی گل که بعضی اوقات باخود ورقهای گچ نیز دارند که سطح زمین برهنه میگردند .

ترسبات انتروپوجن :

به شکل پوش ضخیم ، فرو رفته گیهای پیشروی وبین کوهها را پر مینمایند . این ترسبات در صفحات شمال کشور در ساحل چپ دریای آمو ، به طرف جنوب شرق در فرو رفته-گی بین گردیز ، غزنی وکندهار وادیهای دریای ترنك وقسمت مجرای تحتانی دریای هریرود گسترش زیاد دارند . ترسبات دورهء انتروپوجن در نواحی بیابانهای غربی وجنوبی انکشاف

زیاد دارند . در این جا جوانترین ترسبات آتش فشانهای افغانستان به ملاحظه میرسند که مخروطهای کوههای آتش فشانها تا به حال باقی مانده اند . مثلاً آتش فشانهای خانشین ، کوه اربو ، آتش فشانهای نواحی شهر غزنی .

ترسبات معاصر متشکل از کانگلومیراتهای نرم ، سنگهای ریگی تشکیلات الووی ، مخروطهای مواد دریاهای کوهستانی اند . در کوههای هندوکش ترسبات یخچالی (مورین) وهمچنان تجمعات ناشی از عملیات جاذبه یی به مشاهده میرسند . در ریلفهای پست خصوصاً در شمال کشور ترسبات بادی گسترش زیاد دارند .

احجار انتروزیفی (عمقی) افغانستان :

این احجار گسترش وسیع داشته ، فوق العاده متنوع میباشند . در بعضی جاهها احجار رسوبی که قبلاً احجار انتروزیفی را پوشانیده بود در معرض شستشو قرار گرفته واحجار مذکور در سطح زمین برهنه شدند . (٩٥٪) احجار انتروزیفی به قسمی یك نوار عریض به استقامت شمال شرق به امتداد حوزهء دریاهای ارغنداب ، هلمند ادامه داشته از طریق نورستان وبدخشان به پامیر جنوبی ومرکزی ختم میگردد . خارج از نوار مذکور انتروزیفهایی به ظهور میرسد که به امتداد درهء دریای هریرود موقعیت حاصل نموده اند . در افغانستان با تولیتهای بزرگ چون با تولیت مقر ، کندهار

سالنگ ، خنجان به مشاهده میرسند . با تولیتهای مقر وکندهار دارای طول (۳۰۰) کیلومتر ، با تولیت سالنگ با طول زیاده از (۱۵۰) کیلومتر وعرض بیشتر از (۵۰) کیلومتر ، با تولیت خنجان با طول (۱۸۰) کیلومتر وعرض (۲۰) کیلومتر میباشند.

تقریباً تمامی انتروزیفها در افغانستان موازی به امتداد احجار یعنی به سمت شمال شرق ویا عرض البلدی توجیه گردیده اند . اکثریت اجسام انتروزیفی ترکیب تیزابی (گرانیت) دارا بوده ، کتله های آنها به معرض فرسایش شدید قرار گرفته ، در سطح زمین اشکال گونه گون وعجیبی مشابهء برجها ، کره ها وبعضاً حیوانات را به وجود میآورند .

زمان به وجود آمدن انتروزیفها در افغانستان یکسان نبوده عدهء آنها در شمال بدخشان ، نورستان ، افغانستان مرکزی در وقت ماقبل کمبری به وجود آمده اند . تعداد زیاد انتروزیفها در حوزهء دریای هریرود وقسمت شمال غرب ثوار اساسی (در بدخشان) در اخیر پالیوزویك برقرار گردیده اند . انتروزیفهای حوزهء هلمند ، ارغنداب ونورستان در میزوزویك وپالیوجن واکثراً انتروزیفهای ماورای قلوی خیلی جوان بوده ، دارای عمر تباشیر ویا سینوزویك میباشد .

انتروزیفهای افغانستان دارای اهمیت عملی فوق العاده زیاد بوده قدیمترین آنها که در شمال افغانستان موقعیت دارد باعث تشکیل معدن لاجورد گردیده است .

انتروزیف بزرگ گرانیتی پالوزویك باعث تشکیل معادن سرب ، جست وباریت در افغانستان مرکزی وطلا در بدخشان گردیده است . معادن عناصر نادره از قبیل بریلیم ، لیتیم ، ابرك وغیره به گرانیتهای میزوزیك در نورستان ارتباط میگیرند . تعداد زیاد معادن در مناطقی که گرانیتهای پالوزویك بعدی ومیزوزویك گسترش دارند به مشاهده رسیده که از آنجمله میتوان از معدن بزرگ آهن حاجیگك نام برد . همچنان معادن سرب ، جست وغیره در پارا پامیز از نظر دور نخواهند ماند . معادن طلا (در نزدیکی مقر) سرب ، جست ، قلعی در نزدیکی کندهار وقلعی ، مس ، فلزات چند در غرب کشور با انتروزیفهای مگمای متوسط تباشیر پالیوجن مربوط اند . معادن آهن وکروم دار (کرومیتها) سنگ ریشه ، تالك ، مگنیزیت با انتروزیفهای ماورای قلوی مربوط اند . در مجموع احجار مگماتیکی افغانستان از جمله مواد خوب ساختمانی محسوب میشوند .

احجار متحوله افغانستان :

این نوع احجار در کشور ما گسترش وسیع داشته ، به صورت عموم در قسمتهای شرقی ومرکزی کشور به سطح زمین ظاهر گردیده است . در افغانستان تمام انواع احجار منشأ متحوله موجود بوده ، که عمدتاً احجار متحوله منطقه یی، تماسی وهایدرو ترمالی گسترش دارند . احجار متحوله

منطقه یی با عمر پروتروزویك وارخی قسمت عمده کتله های وسطی نورستان وشهرستان را تشکیل میدهد . احجار متحوله پروتوزویك ویا پالیوزویك در ساحه هر سنید (زون پارا پامیز) کیمیرید (زونهای سفید خرس وجلال آباد) وآلپ قبلی (زونهای کابل وارغنداب) انکشاف زیاد دارند . احجار تحول یافته منطقه یی متشکل از گنایسها ، سلانسهای ابرکی ، کوارتزیتها ، مرمرها وامفیبولیتها اند. دو کتله نورستان مگماتیتها به مشاهده رسیده ، در این جا به صورت عموم فاسیسهای میزو زون (سلیمانیت فاسیس فرعی گرانات) توسعه زیاد نموده اند . این نوع احجار متحوله در منطقه کابل نیز به نظر میرسند . احجار جوانتر پالیوزویك وقسماً ترپاس در کتله نورستان ، زونهای بدخشان وارغنداب مشتمل از فیلیتهای سیاه رنگ ، سلانسهای سبز رنگ فلوریت وسرپستی مرمرها ، کوارتزیتها بوده ، مربوط به احجار این زون فاسیس سلانسهای سبز رنگ میباشند .

در افغانستان با احجار متحوله تعداد زیاد معادن مواد مفیده ارتباط داشته از این سبب از نگاه عملی احجار مذکور اهمیت به سزایی دارند . در بدخشان در بین احجار متحوله معدن مشهور لاجورد موسوم به « سر سنگ » موقعیت حاصل نموده است .. همچنان در نورستان در طبقات احجار متحوله قبل از کمبرین کرستالها بریلیوم یافت شده اند . در سلسله کوه سپین غر به طرف جنوب غرب شهر جلال آباد معدن

تالك به مشاهده رسیده ، در زون پاراپامیز به طرف جنوب بامیان دربین احجار متحوله پالیوزویك بزرگترین معدن آهن کشور موقعیت دارد . تشکیل این معدن به عقیده، اکثر جیولوجستان مربوط پروسه های تحول ومیتاسماتوز است . معادن مرمر نیز بسیار دلچسپ بوده که دارای انواع مختلف با رنگهای سفید ، گلابی ، سبز ، خاکستری ، نصواری وغیره اشکال قشنگ بوده ، خوب صیقل میگردد . در بین احجار متحوله گرافیت ، ابرکها وعناصر نادره نیز به مشاهده میرسند .

آتش فشانهای افغانستان :

چون ساحه، افغانستان شامل کمربند زلزله خیز مدیترانه و اندونیزیا میباشد ، لهذا باید انتظار ظهور آتش فشانها را نیز داشته باشیم . تعداد آتش فشانها در افغانستان زیاد بوده ، اضافه از (۵۰) مخروطهای آتش فشانی در قسمتهای مرکزی وجنوب غربی کشور وجود دارند . معلومات پیرامون فوران این آتش فشانها در دوره های تاریخ موجود نیست . لیکن معلومات جیولوجیکی نشان میدهد که فوران تنها در گذشتهٔ نزدیك یعنی در دوره، چهارمین (کوارترنری) نیم تا دو میلیون سال قبل به وقوع پیوسته است که بدین ترتیب انسانهای بدوی میتوانستند منظره، عظیم فوران را مشاهده کنند . بدین اساس آتش فشانهای افغانستان را باید به آتش فشانهای خاموش نسبت داد . ولی در قسمتهای

مرکزی کشور میتوان این آتش فشانها را در مرحله خوابیده نسبت داد .

گروپ اساسی آتش فشانها در قسمت غربی شهر غزنی در منطقه دشت ناور موقعیت دارند . در این جا ساحهء بزرگ (زیاده از چهار کیلومتر مربع) توسط مخروطهای آتش فشانها جریانات لاوایی تجمعات پیرو کلاستها اشغال گردیده است .

ب . بوردی محقق فرانسوی به این نظر است که آتش فشانهای گروپ دشت ناور مواد آتش فشانی زیاده از صد کیلومتر مکعب را خارج نموده اند . این آتش فشانها به امتداد شکسته گی بزرگ قشر زمین موقعیت دارند که به استقامت شمال غرب به طول (۳۰۰) کیلومتر ادامه پیدا کرده است .

در منطقهء پسابند مخروطهای این آتش فشانها به خوبی حفظ گردیده ، چندین دهانه های قدیمی قدری تخریب شده با جریان لاوایی اندیزیتی به مشاهده میرسد . گمان میرود که این آتش فشانها از جملهء جوانترین آتش فشانها در افغانستان باشد . گروه بزرگ دگری از آتش فشانها در قسمت جنوب غربی افغانستان در ماورای دشت ریگستان در دامنهء سلسله کوه چگایی موقعیت دارند . این آتش فشانهای مخروطی شکل ، یك سلسلهٔ کامل را به طول (٤٠) کیلومتر به استقامت جنوب غرب وبعداً به طول (۳۰۰)

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه

بیست سال ادامهء جنگ در کشور ضربات سنگینی بر پیکر اقتصاد ملی افغانستان وارد کرد . و در تمام عرصه های اقتصاد ملی مانند : زراعت ، مالداری ، جنگلات ، صنایع ، تجارت وغیره خسارات هنگفتی به بار آورد .

علاوه بر آن عرصه های دگری از حیات اجتماعی ، سیاسی ، علمی وفرهنگی ما نیز شدیداً متأثر گردیده است که میتوان آن را چنین توضیح کرد :

اردوی آبدیده ومقتدر که بایستی از نوامیس ملی ، داراییهای عامه وبالاخره از حقوق حقهٔ مردم این کشور دفاع وحراست میکرد از بین برده شد ووسایل مدرن جنگی آن که جزء

کیلومتر خارج از مرز افغانستان تشکیل نموده اند . ارتفاع ساختمانهای آتش فشانی (۳۵۰ - ٤۰۰) متر بوده ، مرتفعترین آتش فشان موسوم به ملك دکان (۸۰۰) متر ارتفاع دارد . دلچسپ ترین آتش فشان جنوب غرب افغانستان آتش فشان خانشین است به طرف ساحل چپ دریای هلمند دربین بیابان هموار دفعتاً کوه بزرگ به ارتفاع (۷۵۰) متر ظاهر میگردد . کوه مذکور شکل بیضوی منظم داشته قطر اساسی آن (٦ - ۷) کیلومتر وجناحهای آن ناهموار است . کاربوناتیتها از مواد مفیدهٔ متعدد منجمله مواد رادیواکتیف غنی گردیده که از جمله مواد مفیدهء گرانبها محسوب میشود . از دیاد مقدار فاسفات تا سه فیصد نیز در این احجار قابل توجه است .

در نتیجه گفته میتوانیم که پروسهء آتش فشانی در شروع انتروپوجین شدیداً به وقوع پیوسته که بعدها متوقف گردیده است . در این جا سوال ایجاد میگردد که ایا فوران دوباره این آتش فشانها آغاز خواهد شد یا خیر ؟

فصل دوم
معادن مواد مفیدهء افغانستان

ارزیابیها ومعلومات ساحه یی چند ین ساله که جمع آوری گردیده نشان میدهد که افغانستان باوصف مساحت کوچک از حیث منابع زیر زمینی بسیار غنی است . مواد مفیده یی که تا هنوز در کشور ما پدیدار گردیده اند میتوان آن را قرار ذیل مطالعه کرد :

۱ - معادن مواد مفیدهء محترقه : این نوع مواد مفیده عبارت از نفت ، گاز طبیعی ، تورف (زغال سنگ نارس) ، زغال سنگ وسلانسهای محترقه میباشند .

۲ - معادن مواد مفیدهء فلزی : این نوع مواد مفیده عبارت اند از : آهن ، منگانیز ، کرومین ، مس ، سرب ،

جست ، المونیم ، مولبدین ، ولفرام قلعی ، بیسموت ، ارسنك سرمه ، سیماب ؛ عناصر نادره وپراگنده : از قبیل بریلیوم ، لیتیم ، سیزیوم ، روبیدیم ، تانتالیم ، نیوبی ، کادمیوم ، اورانیوم ، تورانیوم ؛ فلزات نجیبه : از قبیل طلا ، نقره وغیره میباشند .

۳ - معادن مواد مفیدهء غیرفلزی : سلفر ، باریت ، فلورایت ، سلستین ، فاسفوریت ، اپاتیت ، سنگ ریشه ، ابرك ، تالك ، مگنیزیت ، گرافیت ، گچ ، نمك وغیره .

سنگهای قیمتی وتزیینی : از قبیل لعل ، زمرد ، یاقوت ، کونسیت ، لاجورد ، سرپانتین وغیره .

مواد نوری « اپتیکی » : از قبیل بلور کوهی ، اشپات اسلاندی ؛ مواد ساختمانی : از قبیل سنگ مرمر ، سنگ رخام ، گچ ، گلها وآبهای منرالي وآبهای گرم به مشاهده رسیده است .

با وجودی که معادن بزرگ ومتنوع در کشور ما وجود دارند عملیه استخراج آن تا هنوز نهایت کم است . زیرا که تعدادی از معادن تا به حال کشف نگردیده وذخایر آنها تثبیت نشده است . عدهء دگری از آنها در نقاطی موقعیت دارند که دستیابی به آنها مشکل است وبخش سوم از معادن یا دارای ذخایر کم است ویا کیفیت مواد خام آن عالی نمیباشد . معادن مواد مفیده یی که تا هنوز معلوم گردیده در آن چنین یك قانونمندی را مشاهده کرده میتوانیم :

معادن گاز محترقه ونفت در جناح شمالی سلسله کوه تیربند ترکستان و در قسمت شمال کشور واقع میباشند.

معادن زغال سنگ : در جناح شمالی هندوکش و در امتداد پارا پامیز مشاهده میشوند .

معادن آهن اساساً به شمال شرق ومرکز افغانستان ، به سلسله کوههای هندوکش وسلسلهء کوه بابا ارتباط دارد .

معادن سرب ، مس وطلا همچنان در نواحی شمال غرب در سلسله کوههای هندوکش مشاهده گردیده که بعداً خط انتشار آنها به دو شاخه تقسیم میگردد : شاخهء اول به طرف غرب به امتداد سلسله کوه پارا پامیز وشاخهء دگر به طرف جنوب غرب بین دریاهای هلمند وارغنداب ادامه دارد .

سنگهای نادرهء قیمتی ونیمه قیمتی (بریلیوم ، لاجورد ارگونیت) در شرق کشور در بدخشان ونورستان معمولاً در نواحی صعب العبور به مشاهده میرسند .

معادن سلفر ونمك همچنان معادن نفت به شمال افغانستان تعلق دارند .

این قانونمندی موقعیت معادن تصادفی نبوده ، بلکه مربوط به ساختمان جیولوجیکی ونوعیت احجار نزدیك سطح زمین میباشد .

۱ - معادن مواد مفیدهء محترقه :

منابع زغال سنگ : معادن زغال سنگ افغانستان

عموماً در ترسبات جوراسیك به وجودآمده اند . نواحی عمدهء آن عبارت از منطقه کرکر ، اشپشته ، درهء صوف ومنطقه کرخ هرات میباشد . در افغانستان در حدود صد میلیون تن زغال تثبیت شده ، درجه اعلی دارد واحتمال ٤٠٠ میلیون تن دگر نیز موجود است .

در صفحات شمال از بدخشان تا هرات در حدود ۹ ذخیرهء بزرگ زغال و ۳٦ منبع قسماً بهره برداری شده ، تثبیت گردیده است .

بهره برداری از زغال سنگ قدیمی ترین صنعت عصری است که برای تهیه مواد سوخت در افغانستان مورد استفاده قرار میگیرد .

این صنعت در حدود ٦٠ سال پیش آغاز شده است . در ۱۹٥٤ م در حدود ۱۷ هزار تن زغال سنگ تولید شد . در ۱۹٦٥ م این مقدار به ۸۰ هزار تن رسید . از ۱۹٦٥ م به این طرف تولید به طور قابل ملاحظه کاهش یافت . قبلاً زغال سنگ افغانستان در دستگاه تولید سمنت ، صنایع نساجی ، شرکت پنبه ، دستگاه تولید بوره وسیلوی کابل وخاکه آن برای تسخین مورد استفاده قرار میگرفت .

معادن عمدهء زغال سنگ افغانستان :

۱ - معدن کرکر : این معدن از شهر پلخمری (۱٥) کیلومتر فاصله دارد که به سمت جنوب شرق این شهر متصل

کوه کرکر واقع است . رنگ زغال سنگ آن خاکستری وسیاه میباشد . برای کوك سازی مفید است . زغال سنگی که در سالهای گذشته استخراج میگردید در فابریکه های پلخمری ، قند سازی بغلان وسمنت سازی جبل السراج ، داشها و در دگر عرصه ها به مصرف میرسید . در سال ۱۳۴۷ ش مقدار استحصال از این معدن به (۷۶۷۴۳) تن میرسید . ذخیرهٔ عمومی آن ۱۲ میلیون تن تخمین شده است .

۲ - معدن درهٔ صوف : این معدن در (۱۶۰) کیلومتری جنوب مزارشریف واقع است . زغال سنگ این معدن از دو منطقه (تور ، شاباشك) که هر دوی آن در درهٔ صوف واقع اند ، به دست میآید . ذخیرهٔ عمومی این دو منطقه به ۷۵ میلیون تن بالغ گردیده است که بزرگترین ذخیرهٔ زغال سنگ کشور به شمار میرود . کیفیت وجنسیت این زغال نسبت به معادن زغال سنگ دگر کشور ، عالی وخوب میباشد وآیندهٔ خوبی پیشرو خواهد داشت . از این معدن طوری که لازم است تا به حال استفاده نشده . در سابق یك مقدار کمی زغال این معدن به کابل آورده میشد ومتباقی آن به ولایت بلخ انتقال میگردید .

۳ - معدن اشپشته : این معدن در (۱۱) کیلومتری جنوب شهر پلخمری موقعیت دارد . ضخامت طبقهٔ زغال سنگ در این معدن از یك تا ده متر میرسد . نوعیت آن خاکه ورنگ آن سیاه میباشد . در گذشته ها از زغال سنگ این

معدن دوایر دولتی ، مؤسسات ملی ، شفاخانه ها واهالی شهر کابل استفاده مینمودند . ذخیرهء مجموعی زغال سنگ این معدن در سال ۱۹٤۲ م توسط متخصصین انگلیسی ۱۱۰ میلیون تن تخمین شده است .

٤ – معدن کرخ هرات : این معدن در ۱۱۰ کیلومتری شرق هرات در زیر کوتل سبزك موقعیت دارد . جنسیت زغال این معدن عالی است و در دورهء جوراسیك به وجود آمده است . اندازه ومقدار تولید زغال سنگ این معدن در سال ۱۳٤۷ به ۱٤۰۰ تن تخمین شده بود . در گذشته ها شاروالی وفرقهء هرات از آن استفاده میکردند .

علاوه از معادن فوق الذکر معادن دگری نیز وجود دارند که تاحال مورد استفاده قرار نگرفته است . مانند معدن بنگی که در جنوب شهر خان آباد واقع است .

منابع نفت وگاز در افغانستان :

بعد از زغال سنگ ، نفت وگاز بزرگترین منبع مواد سوخت به حساب میآید واز چندین لحاظ از زغال سنگ برتری دارد . اهمیت منابع نفتی وگازی در پیشبرد صنایع سنگین وسبك کشور فوق العاده مهم واساسی است وبه سرعت زیاد کشور را به سوی صنعتی شدن سوق میدهد .

موضوع بررسی وتفخصات جیولوجیکی نفت وگاز در کشور از سال ۱۳۱۰ ش آغاز یافت وتا سال ۱۳۳٤ دوام

کرد . در نتیجهء تفحصات چندین ساله چنین وانمود شد که ساحهء شمال افغانستان برای پیدایش نفت وگاز مساعد میباشد . قبل از این که قرارداد با اتحاد شوروی سابق امضاء گردد متخصصین جیولوجی کمپنی امریکایی وسویدنی به بررسی پرداختند وامریکاییها ناحیه یتیم تاق را که به ده کیلومتری شرق شهر شبرغان واقع است ، تعیین کردند وسویدنیها به حفر چاهی در انکوت که نزدیك سرپُل ولایت جوزجان است پرداختند ، ولی نتیجهء مثبت گرفته نتوانستند .

به تاریخ ۳ / ۱ / ۱۹۵۸ قرارداد بین افغانستان واتحاد شوروی سابق به امضاء رسید .

متخصصین تخنواکسپورت اتحاد شوروی سابق به مطالعات عمیق جیولوجیکی پرداختند، این که منابع نفت وگاز به صورت دقیق ویقینی در ساحهء جیوسینکلاین شمال کشور یعنی قسمت مرکزی ، شرقی و غربی آن به خوبی واضح گردید . چاههای متعدد اکتشافی به عمق ۱٤۰۰ الی ۲۰۰۰ متر حفر شدند و در طبقهء جوراسیك موجودیت ذخایر نفت وگاز تثبیت گردیدند .

در پلان پنجسالهء اول کشور مسایل جیولوجیکی ودریافت ذخایر نفت وگاز مؤفقانه به انجام رسید . در پلان پنجسالهء دوم ۸۱ چاه اکتشافی و ٦۲ چاه استخراجی به عمق ۲۰۰۰ و ۱٤۰۰ متر برمه شد . در نیمهء دوم پلان سال (٦٥ - ۱۹٦٦) استخراج مقدار ۱۷۵ هزار تن پیشبینی شد ، که

در آن پترول ، تیل خاك ، دیزل ، مازو (تیل سیاه) وقیر شامل بود . در سال ۱۹٦۷ این مقدار به دو میلیارد مترمکعب بالا برده شد واز آن جمله ٥ ، ۱ میلیارد مترمکعب طبق قرارداد به اتحاد شوروی سابق صادر گردید .

چاههای متعدد که برمه کاری شده ، نتیجه داده از همه مهمتر منطقه خواجه گوگردك (یتیم تاق) وخواجه برهان میباشد . طور تخمینی ذخایر مجموعی گاز کشور از (۹۰۰ تا ۱۱۰۰) میلیارد مترکعب میرسید . این اندازه در تحقیقات بعدی که صورت گرفته بیشتر گردیده است . در نتیجهء تحقیقاتی که در سال ۱۳٥٤ ش صورت گرفته ذخیره جدید نفت در ساختمان آق دریا که در (۸ - ۱۰) کیلومتری جنوب شرق انکوت واقع است کشف گردید . به رویت معلومات ابتدایی ساختمان آق دریا ذخیره آن به مشابهء ذخیرهء انکوت بوده که استفاده واستخراج از نفت این منطقه جهت تصفیه خانه مؤثر پیشبینی شده بود .

نخستین سنجشی که از ذخیرهء آق دریا صورت گرفته این ذخیره در حدود (۲ ، ٦) میلیون تن نفت تخمین گردید وذخیرهء جیالوجیکی انکوت به اندازه (۲ ، ۷) میلیون تن تثبیت شد . از معادن فوق الذکر امکان استخراج تقریباً (٤) میلیون تن نفت خام جهت تصفیه موجود است . هرگاه تصفیه نفت انکوت صورت میگرفت ضرورت داخلی مملکت را از نگاه تیل خاك به صورت اعظمی واز نگاه پترول ودیزل قسماً

مرفوع میساخت واز قیر حاصلهء آن برای اسفالت سرکهای داخل کشور وهمچنان یك مقدار آن به خارج نیز صادر میگردید .

تفحص نفت وگاز در جنوب کشور :

در ساحهء جنوب در منطقهء کتواز جهت تفحص نفت وگاز قراردادی با کمپنی فرانسوی توتال عقد گردیده بود . طبق این قرارداد کمپنی مذکور باید در یك ساحه بیست هزار کیلومتر مربع در مرحلهء اول امور تفحصاتی را انجام میداد . وتفحص در سه مرحله باید صورت میگرفت که مدت مجموعی تفحص هفت ونیم سال تعیین گردیده بود . به صورت عموم در قسمتهای جنوبی افغانستان کار نقشه های فوتو جیولوجیکی آماده شده بود که قرارداد آن فسخ گردید .

تفحص در نواحی غرب کشور :

تفحص نفت وگاز در سال ۱۳٤٥ ش در ولایت هرات نیز آغاز گردید که در نتیجهء تحقیقات گروههای جیولوجی وجیوفزیکی یك تعداد ساختمانهای نفت دار تعیین شده است. امور سروی جیالوجی ساحهء هرات به مقیاس یك بر یکصد هزار انجا م یافته ، مطالعات دقیق جیالوجیکی در سه منطقه آن تیرپل ، بای محمد وغوریان صورت گرفته است .

سرمایهء ملی کشور بود پارچه ، پارچه گردید و در بازارهای کشورهای همسایه به نازلترین قیمت فروخته شد .

میراثهای فرهنگی ما را - که در موزیمها وآرشیفها گردآوری شده بودند - چپاولگران به تاراج بردند . خانه های مسکونی ، پُلها ، بندها ، سڑکها ، فابریکه ها همه تخریب ویا از بین رفتند . غربت ، بیکاری وبی امنیتی به اوج خود رسید . کادرهای کشوری ولشکری آواره گردیدند . حکومت مرکزی از بین رفت و ذخایر بزرگ معدنی کشور که در آعماق زمین وقلوب کوههای مرتفع کشور موجود بودند واستند ، مصؤون نماندند ومورد دستبرد اشخاص وافراد قرار گرفتند . هرگاه انتقال کوههای بزرگ - که درآن ذخایر معدنی موجود استند - امکان پذیر میبود ، ما امروز معادن بزرگ آهن حاجیگك ومِس عینك - که در منطقه وبراعظم آسیا ثانی ندارد - هرگز نمیداشتیم ، ولی آنچه قابل انتقال بود صرفه یی برآن نکردند همه را بردند ومیبرند .

ذخایر سنگهای قیمتی مانند : لاجورد ، زمرد ، بیروج تورمالین ، یاقوت ، کونسیت ، سنگ شاه مقصود ؛ سنگهای تعمیراتی مانند : سنگ رخام ، سنگ مرمر ، گچ وغیره ؛ سنگهای معدنی فلزی مانند : آهن ، مِس ، جست ، سرب وسنگهای معدنی غیرفلزی مانند : بیرایت ، تالك ، ابرك ، سنگ ریشه وغیره به شکل غیرفنی وغیرقانونی استخراج وبه بازارهای کشورهای بیگانه انتقال گردیدند و خسارات بزرگ

۲ - معادن مواد مفیده‌ء فلزی :

منابع وذخایر آهن در افغانستان :

آهن مهمترین فلزی است که انسان توانسته است مورد استفاده قرار دهد . به طور متوسط مقدار آهنی که مورد استفاده قرار میگیرد پنجاه برابر بیشتر از مِس میباشد که دومین فلز عمده ومفید به شمار میرود . مواد خام این فلز سنگهای آهن میباشد که نسبت به تمام منابع مواد خام فلزات زیادتر است . تمرکز و ذوب آهن نسبت به دگر فلزات زیاد است . این سنگهای آهنی در طبیعت به چهار قسم وجود دارند :

۱ - هماتیت ، یا سنگ سُرخ ؛

۲ - لیمونایت ، یا سنگ قهوه یی ؛

۳ - مگنه تایت ، یا سنگ سیاه ؛

٤ - سیده رایت ، یا سنگ زرد .

حجم کلیه آهنی که در جهان به مصرف میرسد به شکل فولاد میباشد . تحقیقات اکتشافیی که در افغانستان به عمل آمده چنین ابراز نظر شده که در کشور ما بیش از ده ذخیره‌ء معدن آهن وجود دارد بزرگترین آنها عبارت اند از :

ا - معدن حاجیگك بامیان :

این معدن در جنوب بامیان واقع است ویکی از بزرگترین ذخایر معدنی افغانستان به شمار میرود . کارهای

اکتشافی وتحقیقاتی آن در سالهای (٤٣ - ١٣٤٤ ش) خاتمه پذیرفت . اندازه ومقدار ذخایر معدن آن واضح شده است . مواد خام مورد ضرورت فولاد سازی نیز در نزدیکی آن وجود دارد ، مانند : سنگ چونه ، گلهای دیفر کتوری ، کونسایت و دولومیت .

پروژهء اکتشافی وتحقیقاتی آهن معدن حاجیگک توسط متخصصین اتحاد شوروی سابق به پایهء تکمیل رسیده ، دربارهء اندازهء ذخایر ومقدار فیصدی آهن آن چنین وانمود کرده اند :

ذخایر آهن این معدن به (١٠٩) میلیون تن بالغ میگردد ومقدار فیصدی آهن آن (٦٣) فیصد میباشد .

٢ - معدن حاجی علم :

این معدن در شمال کندهار واقع واز شهر کندهار (١٣٠) کیلومتر دور افتاده است که مربوط به ولسوالی خاکریز کندهار میشود . سنگ آهن آن از نوع مگناتایت بوده ، بهترین جنس آهن محسوب میگردد .

٣ - معدن آهن قلعهء اسد :

این معدن نیز به صد کیلومتری شمال کندهار واقع است . نوع آن مگناتایت بوده ، سنگهای معدنی آن ٦٣٪ آهن دارد

٤ - معدن پغمان :

این معدن به طرف جنوب غرب باغ عمومی پغمان به فاصلهء ٤ کیلومتر دورتر واقع است . طول رگ معدن مذکور به (١٥٠) متر وضخامت آن به دو متر وعمق آن ٧ متر بوده ، مقدار فیصدی آهن آن ٤٪ میباشد .

٥ - معدن سیاه دره :

این معدن آهن در علاقه نیش خاکریز کندهار واقع است . طول رگ معدن مذکور (٣٠٠) متر وعرض دو متر و عمق آن الی (١٥٠) متر میباشد .

٦ - معدن درهء چنار :

این معدن در خاکریز کندهار بوده ، از کندهار به فاصله (١٢٠) کیلومتر دورتر واقع است . نوعیت آهن آن هماتایت است .

٧ - معدن جبل السراج :

این معدن به سمت شمال ارگ جبل السراج موقعیت دارد . مقدار فیصدی آهن آن ٤٥٪ بوده ، عمق آن به (٥٠٠) متر میرسد . اندازهء ذخیرهء آهن این منطقه را به (٨) میلیون تن تخمین زده اند .

۸ - معدن چیلان غوربند :

معدن مذکور به سمت چپ دره‌ء چیلان که به چهاردهی غوربند واقع بوده به فاصله‌ء هفت کیلومتری موقعیت گرفته است . نوعیت آهن آن از جنس هماتایت است .

۹ - معدن دره‌ء کران بدخشان :

این معدن به مقابل معدن لاجورد موقعیت دارد . ضخامت این معدن طور متوسط ده متر وطول آن (۲۰۰) متر بوده ، از نوع هماتایت میباشد . این معدن به طرف غرب کران در حصه بلندی کوه واقع است .

۱۰ - معدن ارغنج خواه بدخشان :

این معدن آهن به پنج کیلومتری شمال شرق بهارك بدخشان موقعیت دارد . آهن خالص آن به یکصد هزار تن میرسد .

۱۱ - معدن شغنان بدخشان :

این معدن به دو کیلومتری جنوب شرق قرچاستور شغنان بدخشان واقع است . طول این معدن یك کیلومتر وضخامت آن به بنج متر میرسد .

علاوه بر معادن فوق الذکر ، معادن بایلغ قلات ، واغز غزنی ، اندراب ، دره های پنجشیر ، غوربند ، یکاولنگ ،

دهله، کندهار ، بعضی حصص هرات وغیره جاهای افغانستان معادن آهن زیاد وجود دارد که تاحال اندازه ومقدار ذخایر آهن آنها تثبیت نشده است .

مِس :

در جملهء معادن عمدهء مِس افغانستان ، میتوان از معدن مِس عینك ، دربند ، کهنه خارمیدان ، زمان کور ، پزگران وجنگلك پنجشیر وتخته پُل یاد کرد .

معدن مِس عینك :

شواهدی وجود دارد که ذخایر مِس عینك در ولایت شرقی لوگر در جنوب کابل تقریباً ٤ هزار سال قبل مورد استفاده قرار گرفته بود . تاریخ استفاده از مِس در افغانستان به عصر برونز « مفرغ » برمیگردد . برخی از دانشمندان گفته اند : احتمال دارد که برونز در آن جا کشف شده باشد . مِس در سکه زنی ، ساخت نیزه ، درست کردن وسایل پخت و پز ودگر آلات وافزار مورد استفاده قرار میگرفت . در یك نسخه خطی چینایی که از قرن سوم یا چهارم میلادی مانده از مِس عینك تذکر به عمل آمده است .

نتایجی که از امور اکتشافی قسمت مرکزی مِس عینك به دست آمده نشان میدهد که منرالهای خالکوپیریت ، بورنیت خلکوزینس ، ملحیت وکوپریت از منرالهای عمده محسوب

میگردد . طوری که تجزیه های کیمیاوی وسپکترال نشان داده است ، فیصدی مِس در آن از (۰،۵ - ۱) وحتی در بعضی جاهها تا دو فیصد میرسد . در قسمت غربی ساحه مِس عینک منرالهای ملحیت ، کوپریت ومِس خالص تثبیت شده است . امور برمه کاری وتحقیقات جیوفزیکی نشان میدهد که مواد معدنی مِس دارای ضخامتهای مختلف وفیصدی متفاوت میباشد . امتداد مواد معدنی آن تا عمق ۳۵۰ الی ۵۰۰ متر میرسد .

به اساس نتایج حاصله امور اکتشافی ذخایر مِس در ساحهء مرکزی عینک به یك ونیم تا دو میلیون تن خواهد رسید .

ذخایر مجموعی ساحات مختلف معدن مِس عینک به یازده ونیم میلیون تن میرسد . این رقم با بزرگترین معدن جهان به نام بینگام قابل مقایسه است .

کرومین :

معدن خورد کرومین لوگر در جوار کابل قرار دارد ، که دارای ۱۸۰ هزار تن سنگ معدنی ٤۲ فیصدی است .

اگر چه جیولوجستهای جرمنی مقدار سنگ معدنی آن را یك ونیم تا دو برابر بیشتر از این گزارش نموده بودند ومدت طولانی مورد توجه فراوان قرار گرفته بود . این توجه عمدتاً به این دلیل بود که کرومین یك ماده مهم معدنی است که برای تولید فولاد درجه اول ضرور است . فولاد درجه اول علاوه از

دگر موارد استعماله برای اهداف نظامی نیز مورد استفاده قرار میگیرد .

معادن سرب وجست :

معادن فلزی سرب وجست در کشور ما زیاد بوده که معروفترین آنها عبارت اند ، از : معدن سرب در فرنجل غوربند ، معدن سرب وجست بی بی گوهر کندهار ، معدن سرب وجست دره‌ء نور ، معدن سرب وجست تولك ومعدن سرب قزل لعل دایزینگی .

در سومین پلان پنجساله (۱۳٤٦ - ۱۳۵۰) تولید واستحصال سرب وجست چنین پیشبینی شده بود :

در سال ۱۳٤۷ ش به مقدار ٦۰ تن ، در سال ۱۳٤۸ به مقداری ۷۰ تن و در سالهای ٤۹ و ۵۰ به مقدار ۷۵ ، ۷۵ تن که مجموعاً ۲۷۰ تن میشود ، در نظر گرفته شده بود .

یورانیم :

فلز یورانیوم از عناصر نادره ونهایت مهم ستراتیژیکی به شمار میرود ، که در ساختمان بمبهای اتومی وهسته یی به کار میرود . ستیشنهای بزرگ اتومیی که امروز در جهان جهت استحصال انرژی برق اعمار میگردد نیز از یورانیم استفاده مینمآید . ظهور این فلز در جنوب غرب افغانستان در منطقه خانشین به مشاهده رسیده است .

در این ساحه کاربونیتها از مواد مفیده، متعدد منجمله از مواد رادیواکتیتویتی غنی گردیده که از جمله، مواد مفیده گرانبها محسوب میشود . ازدیاد مقدار فاسفات تا ۳ فیصد نیز در این احجار قابل توجه است . کاربوناتیتها در ترکیب خود ۴۲ فیصد Ca O و از یك تا ۱۸ فیصد Si O2 دارند . اکثراً در این جا لاوا دارای ترکیب قلوی به مشاهده رسیده است .

معادن طلا ونقره در افغانستان :

معادن طلا در کشور ما عبارت اند : از حصه، تحتانی وسطی وفوقانی رود کوکچه که از آن طلا به واسطه، ماشینهای (Drag - ۲۵۰) به دست آورد میشد . علاوه بر آن در منطقه، دره، چشمه نورالله (در شمال شرق ولایت تخار) ، در چشمه، خاکسار در چشمه، چل کان (صد کیلومتری غرب شهر فیض آباد دره، اساسی دادونگ وکنار چپ دریای آمو) ، در چشمه، یاویز (در سه کیلومتری دورتر از دره، دادونگ واقع است) نیز طلا وجود دارد . منطقه، طلای کوهی ریشاو (به ۸۰ کیلومتری فیض آباد) وطلای انتقالی ورسوبی رود آمو نیز شهرت داشته که تا هنوز به صورت فنی ودرست از آن استفاده نشده است .

از سال ۱۳٤۵ ش به این طرف علایم طلا در منطقه زرکشان کشف گردیده ، در اثر تحقیقات ثابت شده که وجود

طلا در ساحه قلات وکندهار نیز میسر میباشد . چون مناطق زرکشان ، انگوری کریستو از نگاه موجودیت طلا طرف توجه بیشتر قرار گرفته بود به منظور تثبیت ذخایر آن تحقیقات بیشتر صورت گرفته وبا مصرف مبلغ ۳ ، ۱ میلیون افغانی و ۷۰ هزار دالر از سال ۱۳٤٥ - ۱۳٥۰ ش مقدار صد کیلوگرام طلا استخراج شده است .

مختصراً گفته میتوانیم که در ترسبات دریای مجرای دریاهای شمال شرق افغانستان ومعاونین آنها که در بدخشان جریان دارند معادن پاشان طلا موجود است . طلا در این جا اکثراً به شکل دانه های نسبتاً بزرگ غیرمنظم یا ورقه یی به نظر میرسد . در ترسبات دریای دره های نورابه ، حصار ، راونگ (چهل کان شهر) کوکچه ومعاونین آن وهمچنان در مسیر دریای پنج معادن طلای پاشان مشاهده وتحقیق شده است .

طلای پاشان در جنوب افغانستان در ترسبات دریایی دریای زرکشان (منطقهٔ مقر) ، معاونین دریای ارغنداب وترنک در نواحی شهر کندهار به ملاحظه رسیده است .

نقره :

مناطقی که در آن نقره وجود دارد ، عبارت اند از : منطقهٔ پنجشیر ومنطقهٔ بی بی گوهر خاکریز کندهار ، در قدیم به صورت غیرفنی وابتدایی از آن استفاده کرده اند ، ولی در این اواخر از آن استفاده نمیشود .

۳ - معادن مواد مفیدهء غیرفلزی :

معادن تالك افغانستان :

از سنگهای معدنی تالك در تولید خشتهای موزائیك ، هولدرهای برقی ، فلتر پایپها ، پودر روی خانمها ، پودر اطفال وغیره استفاده صورت میگیرد . در افغانستان دو معدن بزرگ تالك در ولایت ننگرهار وجود دارد : یکی به نام معدن تالك اچین (مربوط ولسوالی شینوار) ودگری تالك ماماخیل (مربوط ولسوالی خوگیانی) . در گذشته ها اهالی منطقه تالك را از معادن مذکور خودسرانه استخراج وتوسط مرکبها وقاطرها به پاکستان انتقال میدادند . بعداً حکومات وقت آن را به تصرف خود درآوردند وگروههای جیولوجیکی را مؤظف ساختند که امور اکشتافی آن را انجام دهند .

در نتیجهء امور تفحصاتی واکتشافی ساحه اچین مشورتهای تفحصی (۲۰۰۰ : ۱) به مساحت (۸ ، ۱) کیلومتر مربع انجام داده شد وهمچنین نقشهء جیولوجیکی معدن ترتیب گردید که در نتیجهء آن امتداد رگهای مواد معدنیی که دارای اهمیت صنعتی پنداشته شده ، به طول (۸٦۰) متر تعیین گردید . همچنان در اثر این تفحص پنج کتلهء نسبتاً بزرگ مگنیزیت به طول (۱۵۰ - ۸۰۰) متر وضخامت (۲۰ - ۱۵۰) متر کشف گردیدند .

استخراج تالك در معدن اچین به صورت سطحی ممکن نبوده ، به قسم زیرزمینی جریان داشته . ودر امور اکتشافی

را به ذخایر مثمر منابع معدنی کشور وارد کردند .

در این رساله نخست بر تاریخ مطالعات جیولوجیکی کشور ، در فصل دوم راجع به معادن مواد مفیدهٔ معدنی که تا هنوز کشف نشده اند و در فصل سوم خساراتی که جنگ در دو دهه بر آن وارد آورده توضیحات مختصر ارائه شده است . وآنهم به خاطری که هموطنان گرامی تصویری از خسارات وارده را داشته ، در صورت ایجاد یك حکومت مرکزی در بازسازی کشور از ذخایر مهم وستراتیژیك معدنی کشور خود آگاهی قبلی داشته باشند .

باالاحترام

دپلوم انجنیر ستانه میر زهیر

جهت رسیدن به زون تالك دار به مقدار سه هزار تن تالك نیز استخراج گردید . استخراج تالك در معدن ماماخیل به صورت سطحی وبرهنه بوده ، که توسط اهالی منطقه به صورت غیرفنی استحصال میشد ومعدن را در معرض تخریب قرار داد .

بیرایت :

بیرایت در صنایع مورد استفاده زیاد قرار دارد . عموماً در امور برمه کاری چاههای نفت وگاز ، در صنایع رنگ سازی در تولید را بروگاز ، در ساختن پلاستیکهای سخت ، در مواد منفلقه ، شیشه سازی ، صابون سازی وغیره مورد استعمال دارد . معدن بزرگ بیرایت در کشور ما به نام معدن سنگلان در هرات واقع میباشد . از جملهء معادنی به شمار میرود که استخراج آن جریان داشت . در سال (۱۳۵٤ هـ ش) از معدن مذکور به اندازهء (۵۲۰۰) تن بیرایت به دست آمده بود که مقدار پنج هزار تن آن در همان وقت از راه بندر تورغندی به اتحاد شوروی سابق صادر گردید . قیمت فی تن متریك بیرایت در آن زمان (۳۳) دالر امریکایی بود .

در کشور ما از بیرایت تنها در امور برمه کاری چاههای نفت وگاز استفاده میشود .

معادن نمك :

ذخایر منابع املاح ونمك طعام به دو صورت وجود دارد :

یکی به شکل معادن نمک کوهی یعنی سنگی بوده ، مانند معدن نمک تالقان ، کلفگان ، چال قزل ، شهرک هرات ودگری به شکل نمکسار مانند نمکسار هرات ، اندخوی ، خُلم وملك دین خیل مقر وغیره . از سالهای قبل به این طرف از معادن تالقان ، کلفگان ، بلخ ، اندخوی وهرات نمک طعام استخراج گردیده که درآش دادن پوست ، روده وخوراکهء حیوانات مورد استفاده قرار داشت ، ولی در صنایع تا هنوز از آن استفاده صورت نگرفته است .

در سال ۱۳٥٤ ش از معادن پنجگانه مذکور به مقدار (٦٠) هزار تن نمک استحصال شده بود .

معادن مواد ساختمانی :

معادن مواد ساختمانی از قبیل سنگ مرمر ، سنگ رُخام ، گچ ، گلها ، ریگ ، جغل وغیره با کیفیت وجنسیت بسیار خوب وجود دارند .

سنگ مرمر معادن افغانستان بسیار دلچسپ بوده ، دارای انواع مختلف با رنگهای سفید ، گلابی ، سبز ، خاکستری ، نصواری وغیره اشکال قشنگ به دست میآیند خوب تراش وصیقل میگردند . معادن سنگ مرمر در ولایات مختلف کشور همچو هلمند ، کندهار ، پکتیا ، ننگرهار ، کابل وغیره به مشاهده میرسد . جهت استفاده از سنگ رُخام فابریکه های حجاری ونجاری در ولایات هلمند وکابل وجود

داشتند . آشیای خوب زینتی میساختند تولیدات خود را به کشورهای خارجی نیز صادر میکردند .

معادن گچ نیز در کشور ما زیاد بوده ، که میتوان از معادن گچ کندهار وننگرهار نام برد . در سال ۱۳۵٤ هـ ش هر یك به مبلغ ۸۲۰ و ۸۱۷ هزار افغانی به اجـاره داده شده بود .

از معادن عمده‌ء گِل ، معدن گِل سفید للندر ومعدن گِل سرشوی اوبازك لوگر حایز اهمیت زیاد میباشند .

سنگ ریشه :

نام علمی آن ازبست بوده ، عایق خوب حرارت و در شعبات مختلف صنایع به کار برده میشود . معادن آن در جدران پکتیا وشغنان بدخشان به مشاهده میرسند .

ابرك :

ابرك به نام مایکا نیز یاد میشود . نظر به رنگ به دو گروپ تقسیم میشود . سفید آن به نام مسکویت وسیاه آن به نام بیوتیت یاد میگردند . در گذشته ها از تخته های شفاف ماسکویت به شکل شیشه های امروزی برای روشنایی خانه ها استفاده میکردند . عایق خوب حرارت بوده ، در شعبات مختلف صنایع به کار برده میشود . معادن ابرك در دره‌ء الماس ، رُخه‌ء پنجشیر ، تکانه‌ء میدان ، کران ومنجان

بدخشان وپچه غان کاپیسا موقعیت دارند .

گرافیت :

در شعبات مختلف صنایع به کار برده میشود . در کشورما گرافیت منطقهء بدخشان شهرت خوبی دارد وامکان استفادهء بزرگ از آن میسر است .

سنگهای قیمتی وتزئینی :

سنگهای قیمتی که به نام احجار کریمه نیز یاد میشوند شامل : الماس ، لاجورد ، لعل ، زمرد ، کونسیت ، امیتیست یاقوت ، فیروزه ، تورمالین ، بیریل ، سنگ شاه مقصود وغیره میباشند . سنگهای قیمتی نظر به ارزش خود به درجه یك ، دو وسه تقسیم میشوند .

لاجورد :

از سنگهای قیمتی درجه یك بوده ، در زبان علمی به نام لازوریت یاد میشود . در افغانستان از زمانه های قدیم استفاده از لاجورد مروج بوده ، از آن نگین انگشتریها ، دستبندها ومهرها میساختند . همچنان لاجورد را ساییده واز آن رنگ عالی صفت به نام اولترامارین (رنگ تیز کبود) به دست میآوردند واز آن در حکاکی ونقاشی استفاده میکردند . در تصاویری که این رنگ به کار برده میشد . سالهای سال

خوب میدرخشید وکدام تغییری در آن رونما نمیگشت . با وجودی که لاجورد منرال شفاف نیست با رنگهای آسمانی ، نیلوفری وبنفشی خود میتواند دلها را به تسخیر خود درآورد. درجهء سختی لاجورد از ۵ تا ٦ ، ۵ بوده وبه شکل کرستالهای مکعبی نیز دریافت میگردد ، ولی اکثراً به شکل مخصوص یکنواختی زیح به مشاهده میرسد . در ترکیب کیمیاوی آن الومنیم سلیکاتهای نایتروجن - کلیست دار واکسیدهای سلفردار شامل میباشند .

در کشور ما معادن لاجورد عموماً در ولایت بدخشان موقعیت دارند . مناطقی که در آن معادن لاجورد وجود دارند عبارت اند ، از : کران و منجان و حضرت سید (ولسوالی جرم) . همچنان یك منطقه نسبتاً وسیع لاجورد خیز در جنوب شرق ولایت بدخشان نیز وجود دارد مانند معادن لاجورد رباط سرسنگ ، معدن لاجورد چملك ومعدن لاجورد وشوگه (مربوط درهء پسگران) .

در قدیم لاجورد بدخشان توسط کاروانها به بابلستان و هند انتقال داده میشد و در کشورهای شرقی ، یونان ، روم ، مصر خریداران زیادی داشتند . لاجوردی که در اهرامهای مصر به کار برده شده از جملهء لاجورد افغانی بوده که در زمانه های قبل المیلاد از بدخشان برده شده است . همچنان لاجوردی که در آرایش کلیسای به نام اسحق در شهر سن پترز بورگ روسیه به کار برده شده نیزاز لاجورد بدخشان

است.. ظروف نفیس لاجوردی که در موزیم معروف ارمیتاژ آن شهر وجوددارند از لاجورد بدخشان ساخته شده اند .

سیاح مشهور ایتالوی به نام مارکوپولو که در دههء هفتاد قرن سیزده از راه افغانستان به چین سفر کرده بود ، در پهلوی لعل بدخشان از لاجورد بدخشان نیز یادآوری کرده است .

لاجورد بدخشان نظر به رنگ خود دارای رنگ کبود بلند آسمانی وبی رنگ تقسیم میشود ، خصوصاً لاجورد نیله گون که در آن ذرات طلایی رنگ پیریت (سلفید آهن) به مشاهده رسیده آن را درخشش وجلای خوب میدهد ونظر به انواع دگری خود گرانبها تر میباشد .

علاوه بر معادن لاجورد بدخشان معادن دگری از لاجورد نیز وجود دارند که عبارت اند ، از : معدن لاجورد غزنی و معدن لاجورد ستراسی ، که به طرف غرب درهء شاخ واقع است .

استخراج لاجورد در سومین پلان پنجساله (۱۳٤٦ - ۱۳۵۰ ش) ٤۸ تن در نظر گرفته شده بود . در سال ۱۳۵٤ به مقدار هشت تن و ۱۰۸ کیلوگرام لاجورد از ساحه معدن سرسنگ بدخشان استخراج گردیده بود که از فروش آن (۱۵۱۳۸۵) دالر امریکایی به دست آمده بود . باید یادآور شد که لاجورد قیمت ثابت بین المللی ندارد .

لعل :

لعل یکی از سنگهای قیمتی درجه اول بوده ، دارای

رنگ سُرخ جلا دار میباشد . رنگ سُرخ وشفاف لعل از زمانه های قدیم مردم را گرویده خود ساخته بودند ، ازینرو جهان کشایان بزرگ همچو سکندر مقدونی قبل از میلاد از کشور ما لعل بدخشان را با خود بُرده بود .

در زمانه های قدیم لعل بدخشان به کشورهای مختلف انتقال میگردید و در آن جا زرگران برای امیران وشاهان خود از آن انگشترها ، دستبندها ، تاجها وغیره اشیای زینتی میساختند . اولین معلومات مفصل که در بارهء لعل بدخشان به تحریر درآمده است معلومات عالم بزرگ ابوریحان البیرونی میباشد . موصوف در کتاب مشهور خود « الجماهیر فی معرفت الجواهر » در یك باب خاص « اللعل البدخشان » مینویسد : « لعل بدخشان در بین طبقات سنگهای سفید بلوری به حجمهای مختلف از یك چارمغز گرفته تا به اندازه یك خربوزه موقعیت داشت » .

مارکولوپولوسیاح مشهور ایتالوی در یادداشتهای خود نوشته است : « در بدخشان معدن لعل موجود بود که در آن مردمان خاص کندن کاری میکردند واز آن لعل به دست میآوردند . مغاره های عمیق زیرزمینی حفر کرده بودند ولعلی که استخراج میکردند آن را به شاهان خود میداهند . هیچکس حق نداشت که بدون امر شاه ویا امیر از این معدن لعل به دست آورد . هرگاه کسی بدون امر شاه به این کار دست میبازد مطابق به فرمان شاهان محلی خود محکوم به

جزای مرگ میشد .

در جریان قرنهای ۹ الی ۱۳ نسبت تجاوزات خارجی و جنگهای داخلی استخراج لعل تقریباً با رکود مواجه شده بود .

ازینرو مردمان محل تقریباً فن وهنر استخراج لعل را فراموش کرده بودند ومصروف شغلهایی زراعت ومالداری شده بودند . از اوایل قرن چهارده استخراج لعل دوباره آغاز گردید و در سالهای هفتاد قرن ۱۹ به اوج خود رسید .

معادن لعل در کشور ما در ولایت بدخشان در مناطق اشکاشم ، اطراف بهارك ومنطقه زردیو موقعیت دارند .

زمرد :

زمرد از جملهء سنگهای قیمتی درجه یك بوده ، معدن بزرگ آن در کشور ما در ولسوالی پنجشیر موقعیت دارد . ساحهء زمرد خیز از سرحد پنجشیر که پریان نام دارد شروع وتا مناطق نزدیك گلبهار میرسد . استخراج آن در مناطق سفید چهر خنج ، بزمل ، دشت ریورت ومکنی ادامه دارد .

نوعیت زمرد پنجشیر در جهان در سطح بلند قرار دارد . خصوصیات عمدهء آن دارای مقاومت بلند ، رنگ خوب ودر حالت تراش وصیقل شدن در سطح شکسته گی آن تغییرات دیده نمیشود ورنگ خود را تا آخر حفظ مینماید .

کونسیت :

از جملهء سنگهای قیمتی بوده ، معدن آن در منطقهء

کولام نورستان موقعیت دارد . در جریان امور اکتشافی معدن در سال ۱۳۵٤ ش به مقدار یك هزار کیلوگرام کونیست به سورتهای مختلف از این معدن استخراج شده بود .

امیتیست :

از جملهء سنگهای قیمتی بوده ، که به نام لعل پیازی نیز شهرت دارد . معادن آن در منطقهء خاکریز کندهار ودر ولایت لغمان موقعیت دارند .

یاقوت :

یاقوت از جمله سنگهای قیمتی درجه دوم ویا احجار نیمه کریمه محسوب میشوند . به نام گرانات نیز یاد میشود که معنی آن دانه های انار میباشد . یاقوتی که تحت تأثیر عوامل خارجی مانند اشعهء آفتاب ، باد ، باران وغیره قرار بگیرد به نام یاقوت سوخته یاد میشود . یاقوت سوخته اکثراً در تخته سنگهای احجار متحوله به مشاهده میرسند .

در کشور ما معدن یاقوت در ولسوالی سروبی در منطقهء جگدلك وخپر میاخیل (میا رسول بابا) واقع است که دارای انواع خوب یاقوت میباشد .

سنگ شاه مقصود :

دارای رنگ زرد در زبان علمی به نام سیر پنتین یاد

میشود . مردم عوام آن را به نام سنگ شاه مقصود یاد میکند ، در کشور ما از سنگ شاه مقصود تسبیح ودگر آشیا ساخته میشود . سنگ شاه مقصود از جمله سنگهای قیمتی درجه دوم بوده ، معادن خوب آن در کشور ما در منطقه ماهیپر و حصارك غلجایی ولایت ننگرهار موقعیت دارد .

بیر یل وتورمالین :

از جملهء سنگهای قیمتی به حساب میآید معادن خوب آن در رگهای پگماتیت چپه دره ودگر نواحی کنرها به مشاهده میرسد .

منابع آبهای زیر زمینی :

کشور ما از نگاه آبهای زیر زمینی فقیر بوده ، طبقات آبدار دارای مقدار کم آب است واین امر مربوط به شرایط نامساعد تغذیهٔ آبهای زیر زمینی میباشد . کمی مقدار بارنده-گی وشدیداً نامنظم بودن آن نظر به فصول سال ، تبخیر شدید آب روی زمین همه علل تشکیل ضعیف آبهای زیر زمینی است . جناحهای پر میلان کوههای با ارتفاع نسبتاً زیاد ، باعث جریان سریع آبهای سطحی میگردد .

آبهای گرونتی « آبهای داخل خاك » وآب موسمی فوقانی عموماً در ریلیفها یست در بین طبقات دوره کوارترنری (چهارمی) به مشاهده میرسد .

فصل اول

تاریخ مطالعات ونقشهء جیولوجیکی افغانستان

تاریخ مطالعات جیولوجیکی ومواد مفیدهء معدنی :

افغانستان کشوریست که در قلب قارهء بزرگ آسیا موقعیت دارد ویك بر سه حصهء آن را سلسله کوههای مرتفع احتوا نموده ، به حیث یك کشور کوهستانی مشهور است . در این کوهها ذخایر بزرگ معدنی نهفته است . مدتها قبل از عصر ما در بدخشان لاجور ونمك استخراج مینمود ند . در قرون وسطی در کوههای کندهار وکابل مس ، از فیض آباد ومقر طلا ، از درهء پنجشیر نقره واز فرنجل غوربند جست به دست میآوردند . در سالهای بعدی موجودیت آهن ، زغال

آبهای « بین طبقاتی » مربوط به طبقات ریگی بوده بیشتر در رسوبات میزوزویك وسینوزویك موقعیت دارند که در جنوب کوهها کتواز و در صفحات شمال کشور میتوان آن را ملاحظه کرد .

در افغانستان زیادتر از همه « آبهای درزی » توسعه دارند که در قسمت جنوب شرقی کشور در سلسله کوههای هندوکش وپارا پامیز به مشاهده میرسند . قسمت زیاد آبهای درزی از نوع آبهای ارتیزانی (فشاردار) بوده که از اعماق مناطق دارای حرارت بلند به سطح زمین خارج گردیده شدیداً داغ میباشد .

این نوع آبهای گرم را میتوان در عرض راه معدن حاجیگك وبامیان مشاهده کرد . درجهء حرارت آبهای مذکور به ۳۱ درجهء سانتی گراد میرسد . آبهای گرمتر (از ۲۷ تا ۵۰ درجه سانتی گراد) در یك عده چشمه هایی که به امتداد درزها قرار دارند در منطقه ارزگان به مشاهده میرسد .

آبهای منرالی :

بسیاری از چشمه های افغانستان دارای آبهای منرالی معالجه یی میباشند . آب چشمهء ناحیه جنوب شرق بامیان از نوع کاربن دای اکسید دار میباشد ، که برای تداوی بسیاری از امراض مانند : معده ، جگر ، جلدی ، نسایی وغیره خیلی مؤثر ارزشیابی میشود . علاوه بر چشمهء فوق چشمه های

منرالی مشهور دگری در نزدیك هرات نیز موجود است . همچنان چشمهٔ ابهای منرالی به امتداد سلسله کوههای هندوکش ، کوه بابا ، پارا پامیز نیز وجود دارند . آبهای منرالی در کوههای پکتیا نیز کشف گردیده است . در نتیجه گفته میتوانیم که ذخایر بزرگ آبهای منرالی در کشور ما وجود دارند که مشهورترین آن عبارت اند ، از : چشمه اوبی هرات ، چشمه شفا در مزارشریف ، چشمه های استالف ، چشمه های دره٬ کالو دره٬ اجر در بامیان ، چشمه های تنگی موسهی لوگر وغیره .

فصل سوم

خسارات وارده به ذخایر معدنی افغانستان

برای انکشاف و تکامل اقتصادی یك کشور داشتن ذخایر و منابع معدنی یك امر ضروری و ختمی است .

درباره‌ء تمامی منابع معدنی کشور تا حال تحقیقات لازم و کُلی به عمل نیامده است . تا جایی که تحقیقات و تفحصات به عمل آمده افغانستان دارای منابع معدنی است که در نقاط مختلف کشور موقعیت دارند .

معادنی که قبل از سال ۱۳۵۷ ش تحت استخراج وبهره برداری قرار داشت قرار ذیل بود : معدن لاجور بدخشان ، معدن زمرد پنجشیر ، یاقوت جگدلك سروبی ، معدن کونسیت نورستان ، معدن بیروچ وتورمالین کنرها ، معادن

تالك اچین وماماخیل ، معادن زغال سنگ صفحات شمال و کرخ هرات ، معادن نمك ، معدن باریت سنگلان هرات وغیره .

همچنان یك عده معادن که استخراج آن برای دولت اقتصادی تمام نمیشد به اجاره داده شده بود مانند : سنگ شاه-مقصود ماهیبر ، معدن گچ ننگرهار ، معدن گچ کندهار ، معدن گل سفید للندر ، معدن گل سرشوی اوبازك وغیره .

بعضی از معادن در جریان بیست سال اخیر از طرف گروهها وافراد غیرقانونی تفحص وتثبیت شده اند که تاهنوز به شکل رسمی در گزارشهای وزارت معادن وصنایع ثبت نمیباشند . برای مثال میتوان از معدن زغال سنگ در ولایت ننگرهار (ولسوالی کوت) ومعدن طلا در ولایت بغلان نام برد .

چنین معادن در چند ولایت دگر کشور نیز به مشاهده میرسند . بعد از سقوط حکومت نجیب الله/۱۹۹۲ م وعدم موجودیت حکومت مرکزی گروههایی تشکیل گردیدند که کار عمده، آنها تفحص واستخراج سنگهای قیمتی کشور بود . آنها وسایل استخراجی را از قبیل برمه های چینایی ، جاپانی وسویسی از پنجشیر ، بدخشان وکنرها که در آن جا قبلاً استخراج سنگهای قیمتی ادامه داشت به دست آوردند . این گروهها با وسایل دست داشته واستفاده از مواد انفلاقی در ولایات مختلف کشور مصروف به دست آوردن سنگهای معدنی گردیدند . گروههای جدید وغیرفنی عمدتاً از مشوره

های سنگ فروشان نمک مندوی شهر پشاور استفاده میکردند . نمونه های متنوعی را از ساحه های مختلف کشور برای تثبیت نوعیت وکیفیت آن به پشاور میآوردند وبعد از اخذ مشوره های مثبت به کارهای خود ادامه میدادند . این گونه روابط بین خریداران نمک مندوی وحلقه های تفحصی استخراج غیرقانونی در داخل افغانستان ایجاد شد که تاهنوز وجود دارد . بعضاً گروههای مذکور اشخاص فنی ومسلکی این رشته را از کشورهای همسایه به داخل کشور نیز دعوت میکردند .

سنگهای معدنی که از داخل کشور به طور غیرقانونی به شهر پشاور آورده میشوند ، در مغازه های نمک مندوی شهر پشاور به فروش میرسند . در مغاز ه های مذکور همه یی انواع سنگهای معدنی کشور ما به مشاهده میرسند . در بین این انواع مواد مفیده معدنی . تجارت سنگهای قیمتی و تزئینی رونق خوب دارند که مقدار زیاد آن به کشورهای امریکا ، جرمنی ، سویزرلند ، هندوستان وهانکانگ انتقال میگردند .

افغانهایی که مصروف تجارت سنگهای معدنی در پشاور استند نمیتوانند به شکل قانونی ورسمی اموال خود را به کشورهای خارجی صادر نمایند . آنها مجبور میشوند که اموالی صادراتی خود را در اختیار ایجنسیهای تجارتی پاکستان قرار دهند . ازینرو سنگهای قیمتی کشور ما در

بازارهای جهانی با هویت افغانی آن عرضه نمیشوند .

قبل از این که به خسارات وارده، ذخایر سنگهای معدنی کشور بپردازیم لازم است خسارات وارده به مؤسسات حکومتی وعلمی که امور وفعالیتهای ذخایر معدنی کشور را تنظیم وبه پیش میبردند ، نیز آشنایی حاصل نماییم .

خسارات وارده به مؤسسات علمی جیولوجی :

وزارت معادن وصنایع :

حکومت وقت افغانستان جهت تثبیت ، تفحص ، اکتشاف واستخراج ذخایر معدنی افغانستان توجه فراوانی داشت . همه امور تحقیقاتی وفعالیتهای جیولوجیکی در چوکات وزارت معادن وصنایع در سه ریاست عمومی تنظیم گردیده بود :

۱ - ریاست دتیلو ملی مؤسسه :

این مؤسسه تمام امور تفحصاتی واستخراجی مربوط به منابع ومعادن نفت وگاز در کشور را به پیش میبرد .

۲ - ریاست سروی معادن وجیولوجی :

این ریاست تمامی امور خود را در دو بخش جیولوجی وسروی معادن تقسیم کرده بود . هر بخش چندین گروه داشت وگروهها به ساحه های مختلف کشور جهت نقشه برداری

جیولوجیکی ، سروی ، تفحص واکتشاف معادن فرستاده میشدند..

۴ - ریاست استخراج معادن :

این ریاست وظایف استخراج وبهره برداری از معادن مواد مفیدهٔ جامد را به عهده داشت . در جریان جنگهای بیست ساله شدید ترین صدمه ها را معادنی متحمل شدند که قبلاً تحت استخراج بودند ، زیرا با آغاز کودتای هفت ثور وشعله ور شدن جنگها در ولایات مختلف کشور معادن مذکور از اختیار حکومت وقت برآمدند وبه دست اشخاص وافراد قرار گرفتند که اکثریت این معادن اهمیت مهم وستراتیژیك داشتند . همچنان تحقیقات وتفحصات جدید جیولوجیکی در این مدت زمان قسماً وبعداً به صورت کُلی با موانع ورکود مواجه گردیدند که یك وقفهء بسیار طویل در تاریخ مطالعات جیولوجیکی کشور محسوب میشود .

مرحله دوم خسارات وارده به وزارت معدن وصنایع بعد از سقوط رژیم نجیب الله ۱۹۹۲ آغاز شده است .

کمپلکس لابراتواری بسیار مجهز ریاست سروی معادن وجیالوجی که در پهلوی مسلخ نزدیك پُل میکروریون اعمار شده بود در اثر جنگهای تنظیمی شدیداً خساره مند گردید . وسایل مُدرن تخنیکی لابراتوارها از قبیل ماشینهای رنتگین ، سپکترال ، میکروسکوپهای الکترونی وغیره به غارت برده

شدند و در بازارهای کشورهای همسایه به پول بسیار ناچیز فروخته شدند .

در کمپلکس متذکره نمونه های احجار وسنگهای معدنی که در جریان نقشه برداری جیولوجیکی ، تفحص وسروی معادن جمع آوری میگردید مورد انالیز وتحلیل قرار میگرفتند .

در کمپلکس لابراتواری ریاست سروی معادن وجیولوجی آرشیف بسیار غنی از گزارشهای ذخایر معدنی در نقاط مختلف کشور معهء نقشه های جیولوجیکی وجود داشت . هریك از این گزارشها در نتیجه مصارف چندین هزار دالر ترتیب داده شده بود ، که همهء آن یا طعمهء حریق ویا در بازار توله کی فروخته شد . ضایعه این آرشیف علمی جبران ناپذیر بوده وخسارهء آن به میلیونها دالر میرسد .

انستیتوت پولیتخنیك کابل :

نظر به تقاضا وضرورت وزارت معادن وصنایع در انستیتوت پولیتخنیك کابل پوهنځی جیولوجی ومعادن وجود داشت که همه ساله انجنیران ورزیده را در سه رشته : تفحص واکتشاف معادن مواد مفیدهء جامد ، تفحص واستخراج معادن نفت وگاز واستخراج معادن مواد مفیدهٔ جامد به جامعهء خود تقدیم میکرد .

این پوهنځی دارای لابراتوارهایی با وسایل مُدرن تخنیکی – که درکشورهای منطقه ثانی نداشت – مجهز بود .

در جنگهای اخیر تنظیمی در شهر کابل همه یی لابراتوارهای متذکره با وسایل بسیار قیمتی خود یا از بین رفتند ویا تاراج گردیدند . مونوگرافهایی که فارغان سال پنجم به ارتباط معادن مختلف کشور به رشته تحریر آورده بودند ویك آرشیف خوبی برای تحقیقات بعدی جیولوجیکی شمرده میشد از بین رفتند . همچنان این پوهنځی یك موزیم بسیار مجهزی از منرالها واحجار مختلف داشت که توسط استادان ومحصلین از ساحه های مختلف کشور جمع آوری شده بود . نمونه هایی که در این موزیم جا به جا شده بود از احجار عادی گرفته تا سنگهای معدنی قیمتی مانند لاجورد وزمرد در آن نگاهداری میشدند . این موزیم نیز در اثر جنگهای اخیر در شهر کابل مورد دستبرد اشخاص وافراد قرار گرفت . همچنان وسایل لابراتواری دیپارتمنت جیولوجی پوهنځی زمین شناسی پوهنتون کابل نیز تلف گردید ، که یك ضایعهء بزرگ تلقی میشود .

خسارات وارده به معادن ستراتیژیك کشور :

در افغانستان ذخایر معدنی متعدد ومهم وجود دارند که برخی از آنها اهمیت ستراتیژیك دارد وبرخی برای انکشاف افغانستان یا برای اعتبار تجارتی آن مفید است .

سنگهای قیمتی لاجورد ، زمرد ، یاقوت ، بیروج وتورمالین ، کونسیت همچنان ذخایر مس ، آهن ، جست ، قلعی ، بریلیوم ، روبیدیم ، لیتیم ، تنتالیم ، باریت ، ازبست

ابرك و طلا از جمله‌ء منابع قابل ملاحظه‌ء معدنی افغانستان اند .

یورانیم :

یکی از مهمترین منابع ستراتیژیك یورانیم است که اهمیت فوق العاده دارد . نظر به بعضی از گزارشات جیولوجیکی در قسمت پایانی هلمند مجمع آتش فشانی خانشین موقعیت دارد که از یورانیوم ودگر عناصر نادره‌ء زمین غنی است ، اما مقدار این عناصر نامعلوم است وتا این آواخر دسترسی به گزارشها ونقشه های این ذخایر میسر نبود.

گفته میشود از زمان تجاوز شوروی به اینطرف گاه و بیگاه ذخایر یورانیم به وسیله شورویها به غارت برده میشدند. البته گزارشهایی که توسط رژیم کابل به نشر میرسیدند میگفتند که ذخایر یورانیم خانشین توسط کشورهای همسایه به کمك گروههای مقاومت تاراج میشوند ، البته صحت این گزارشها قابل تأمل است وغالباً جنبه‌ء تبلیغي داشت .

سنگهای قیمتی :

لاجورد ، زمرد ویاقوت از سنگهای قیمتی شناخته شده‌ء افغانستان به شمار میروند وبرخی از منابع این سنگها ارزش چشمگیر دارد . مقدار زیادی از این سنگها که در اوایل سال ۱۳۵۸ به نمایش گذاشته شد ارزش مجموعی آن در حدود

سنگ ، نمك ومرمر به اثبات رسيد . با وجود معادن سرشار ومتنوع ، ساحهء افغانستان در نقشهء جيولوجيكى جهان تا سال ۱۹۵٤ م به شكل يك لكه سفيد تبارز كرده بود كه نمايانگر عدم اجراى امور نقشه بردارى جيولوجيكى بود . فقط ساحهء ناچيزى توسط جيولوجستان فرانسوى فيورن ودگران (۱۹۲٦ - ۱۹۵۱) نقشه بردارى گرديده بود . در قرن گذشته جيولوجستهاى انگليسى گريز باخ وهايدن در حصص شمالى ومركزى كشور تحقيقات لازم جيولوجيكى انجام دادند.

عمده ترين مرحلهء مطالعهء جيولوجيكى افغانستان از سال ۱۹۵۵ آغاز ميشود . در آن زمان در شهر كابل رياست تفحص نفت وگاز تأسيس گرديد . پيش از سال ۱۹۵۵ م متخصصين جيولوجيكى كمپنى امريكايى وسويدنى (۱۹۳۱ - ۱۹۵۵) در صفحات شمال كشور به بررسى وتثبيت ذخاير نفت گاز پرداخته بودند . امريكاييها ناحيهء يتيم تاق را،كه در ده كيلومترى شهر شبرغان واقع است تعيين كردند وسويدنيها به حفر چاهى در انگوت كه نزديك سرپُل ولايت جوزجان واقع است پرداختند ، ولى نتيجهء مثبت نگرفتند . به ادامهء كارهاى مذكور در سال ۱۹۵۸ م جيولوجستان افغانى با متخصصين اتحاد شوروى سابق در شمال كشور كار تفحص نفت وگاز طبيعى را شروع كردند كه با مؤفقيت انجام يافت . كارهاى مذكور با مطالعهء همه جانبهء ساختمان جيولوجيكى وترتيب نقشه هاى جيولوجيكى توأم بود .

شصت میلیون دالر ارزیابی شده بود . این معادن باآغاز جنگها وتجاوز شورویها بر کشور ما از اختیار حکومت وقت برآمد و در د ست اشخاص وافراد مقتدر افتید . استخراج این معادن به شکل بسیار ابتدایی بااستفاده از انفجارات آغاز گردید که خساره، بزرگی به ذخایر ورگهای معدنی آن وارد شده است . سنگهای قیمتی لاجورد، زمرد ویاقوت برای افغانستان یك منبع بالقوه، اقتصادی محسوب میگردد که متأسفانه سبب عدم موجودیت حکومت مرکزی در کشور در بدترین حالت استخراج میگردد وسود آن - که جزء مال بیت المال وسرمایه، ملی این کشور است - به جیبهای افراد واشخاص سرازیر میشود .

۱ - لاجورد بدخشان :

لاجورد بدخشان کشور ما با کیفیت بلندی که دارد از شهرت گسترده، جهانی برخوردار است . معادن این سنگ معدنی در دامنه های کوه پامیر در ولایت بدخشان افغانستان قرار دارند ومعدن مهم آن به نام معدن سرسنگ یاد میشود . در سال ۱۹۷۹ این معدن لاجورد از اختیار حکومت وقت خارج گشت وتا امروز زیر سلطه، گروههای مسلح محلی قرار دارن . این مسأله باعث آن شده که به ارزش میلیونها دالر لاجورد از کشور ما به کشورهای بیگانه به شکل قاچاق وغیر قانونی انتقال داده شود .

معدن مذکور قبل از سال ۱۹۷۹ تحت رهنمایی انجنیران ورزیدهء وزارت معادن وصنایع استخراج میشد که استخراج آن طبق یك پلان معین در سال از ۸ تا ۱۰ تن میرسد وبعداً مسدود میگردید . ولی استخراج آن امروز بدون وقفهء شب و روز توسط انفجارات ، بیل ، کلند وبرمهٔ های خارجی ادامه دارد .

نظر به معلومات تجاران لاجورد نمك مندوی شهر پشاور قیمت هر کیلو لاجورد نظر به کیفیت آن فرق میکند . چنان که قیمت آن در بازار مناطق معدنی از چهار الی هشتاد میلیون افغانی در حال نوسان است . سنگ لاجورد درجه اول یك سیر (هفت کیلو) از هفتاد میلیون الی هشتاد میلیون افغانی به فروش میرسد . درجه دوم آن چهل میلیون ، درجه سوم آن به قیمت ۲۵ میلیون وبه همین ترتیب درجه چهارم آن ده میلیون وپنج میلیون افغانی به فروش میرسد .

در ولایت بدخشان افغانستان چندین معادن لاجورد موجود اند که امتیاز استخراج آن از سوی مقامهای نیروهای مسلح محلی برای دوره های مختلف در بدل پول هنگفتی به اجاره داران فروخته میشود . در آن جا در چندین معدنی که به نام معادن اول ، چهار وتونلك یاد میشود استخراج دوام دارد که از طرف نیروهای مسلح محلی به قیمتهای مختلف ماهانه از پنجصد میلیون تا هفتصد میلیون افغانی به اجاره داده میشود . اجارهٔ پانزده روز به قیمت سه صد

میلیون بوده روزه دوصد میلیون میرسد .

نظر به گفته های شاهدان عینی بعضی از اشخاص متنفذ ویا قوماندانانی که به پول ضرورت داشته باشند به شخص با صلاحیت درجه اول ورقهء عرض پیش میکنند وخواهان کمک میشوند ، شخص درجه اول در ورقه حکم مینویسد : « به عارض در معدن لاجورد اجازهء دو یا سه انفجار داده شود ».

شخصی که اجازهٔ انفجار به دست آورده است هرگاه خودش نخواهد در معدن انفجار کند میتواند همین امر را در بدل پول به اجاره داران معدن بفروشد . در کاروبار لاجورد سه گروه دخیل اند . گروه اول مصروف کندنکاری واستخراج لاجورد در معدن میباشد . گروه دوم لاجور را به شهر پشاور انتقال میدهد وگروه سوم تجاران نمك مندوی استند که آن را به کشورهای خارجی ارسال مینماید .

لاجورد افغانی در بازارهای خارجی قیمت ثابت ندارد ، بلکه همیشه در نوسان است . در سال ۱۹۷۹ وقتی که جزیره هانکانگ آزادی خود را حاصل کرد قیمت لاجورد کاهش یافت ، زیرا اکثراً لاجورد افغانی در هانکانگ حکاکی میشوند وپس از آن به کشورهای دگر انتقال میگردند . بعد از مدت کوتاه قیمت آن در بازارهای امریکا ، انگلستان ، جرمنی ، هندوستان دوباره افزایش یافت وهمزمان به آن در هانکانگ نیز بازارش رونق دوباره پیدا کرد . چون لاجورد افغانی مستقیماً از کشور ما صادر نمیشود ، بنابر آن در

مارکیتهای جهانی آهسته آهسته هویت افغانی خود را از دست میدهد . قبلاً لاجورد از ساحه های معادن توسط آسپ وقاطر وخر انتقال میگردید . اکنون با احداث سرك از چترال تا معدن لاجورد از مشکلات انتقال لاجورد نیز کاسته شده است . .

ذخایر لاجورد که یکی از پُر منفعت ترین منبع اسعار خارجی برای کشور است در شرایطی تاراج میگردند که فقر ، گرسنه گی وبیسوادی مردم افغانستان را از هر وقت دگر ناتوان ساخته است .

زمرد :

زمرد افغانستان با کیفیت عالیی که دارد در بازارهای جهانی شهرت خوبی را کمایی نموده است . منطقهء وسیع زمرد خیز کشور در ولسوالی پنجشیر موقعیت دارد . این ساحه از منطقهء پریان شروع تا منطقه یی به نام سرکهنه زای در نزدیکی گلبهار میرسد . در این ساحهء وسیع در مناطق خنج ، بزمال ، دشت ریورت ومکنی استخراج زمرد ادامه دارد .

این معدن قبل از کودتای هفت ثور در اختیار دولت قرار داشت استخراج آن توسط انجنیران مجرب کشور با وسایل مُدرن تخنیکی صورت میگرفت . همزمان با تجاوز روسها در افغانستان وتشدید جنگها معدن مذکور از اختیار حکومت وقت خارج شد وبه دست اشخاص نیرومند نظامی پنجشیر

افتید . به اساس گفتهء یکی از باشنده گان رُخهء پنجشیر معادنی که قبل از سال ۱۳۵۷ خورشیدی توسط حکومت استخراج میگردیدند . اکنون زیر سلطهء تنظیم حاکم در پنجشیر قرار دارد و در مناطق دگر ساحه زمرد خیز میتواند اشخاص وافراد محلی قریه ها نزدیك ساحه زمرد را به دست آورد . نظر به گفته های تجاران نمك مندوی شهر پشاور در مناطق بزمال ، مکنی ، خنج ودشت ریورت گروههای مختلف به تعداد صد ، دوصد وسه صد نفر کار میکنند که تعداد مجموعی آنها در اوقاتی که مصروفیتهای دگر زراعتی نباشند به سه هزار نفر میرسد .

گروههای که زمرد را به دست میآورند تسلیم قرارگاه امنیتی معدن مینماید . تجارانی که مصروف خریداری زمرد میباشند به روزهای معین در قرارگاه امنیتی جمع میشوند وزمرد استخراج شده را به بالا دوی خریداری مینمایند . از پول مجموعی ، ده فیصد آن به قرارگاه امنیتی تسلیم میشود ومتباقی به صاحبان آن داده میشود .

در بازار تجارتی زمرد نظر به خصوصیات رنگ ، شفافیت سطح شکسته گی وغیره به چهار سورت عمده تقسیم میشوند :

سورت اول که دارای رنگ خوب ، شفافیت اعلی وبدون داغ باشد قیمت یك قیراط آن در شهر پشاور از یك صد هزار تا دو صد هزار کلدار میرسد . سورت دوم آن نیمه داغدار ،

سورت سوم آن جال وخط دار وسورت چهارم که به نام دگری (خاکه) یاد میشود که هر سورت آن دارای قیمتهای جداگانه میباشد .

زمرد افغانستان معمولاً در بنکاك حکامی وصیقل میگردند ؛ کشورهای امریکا ، جرمنی ، سویس ، جاپان وانگلستان از خریداران خوب زمرد کشور ما استند . نگینهای زمرد از پنج قیراط گرفته تا بیست ، پنجاه وصد قیراط میرسند . هر قدر یك نگین وزنین باشد قیمت یك قیراط آن نظر به نگین کم وزن زمرد زیادتر میباشد (یك گرام مساوی به پنج قیراط است) .

نظر به گفته های شاهدان عینی افراد کشورهای خارجی به معدن نمیروند وهرگاه خارجیی بخواهد به معدن برود باید اجازه مسؤولین منطقه را با خود داشته باشد . نظر به گفتهٔ یکی از زمرد فروشان شهر پشاور یك وقت یك امریکایی گریباورسك نام به ساحهٔ معدن رفته بود ، مسؤولین منطقه او را همراهی میکرد او ساحه را از نزدیك مشاهده کرد .

زمرد پنجشیر نیز مانند لاجورد بدخشان از راه چترال ونورستان به شهر پشاور آورده میشوند . البته انتقال زمرد بسیار ساده ومیتواند در یك کنج جیب به بازار نمك مندوی شهر پشاور رسانیده شود .

استخراج زمرد از معدن به شکل بسیار ابتدایی توسط بیل ، کلند ، برمه های چینایی ، جاپانی وسویسی همراه با

انفجارات صورت میگیرد ، گزینش این گونهء استخراج کیفیت زمرد را پایین میآورد . در اثر انفجارات ذرات زمرد شکسته وقسماً داغ میشود وبه ذخایر مثمر معدن خسارات جبران ناپذیر وارد میآورد . به هر اندازه یی که نگینهای زمرد از احجار بیکار به طور سالم کشیده شود وبه همان اندازه قیمت آن بلند میرود .

یاقوت :

یاقوت که از سنگهای قیمتی درجه دوم بوده معدن آن در جگدلك ولسوالی سروبی قرار دارد . این معدن نیز مانند سایر معادن سنگهای قیمتی کشور مورد دستبرد اشخاص وگروهها قرار گرفته است . استخراج آن به شکل ابتدایی همراه با انفجارات بوده وذخایر مثمر آن شدیداً خساره مند گردیده است .

یاقوت استحصال شدهء آن در بازار نمك مندوی شهر پشاور به فروش میرسد . طبق گزارش مجله « افغانستان » یك نگین آن مبلغ پنج میلیون کلدار فروخته شده است .

سنگ شاه مقصود :

از احجار نیمه کریمه بوده . معادن مهم آن در کوه ماهیپر وحصارك غلجایی ولایت ننگرهار موقعیت دارند . از این که استخراج معدن ماهیپر قبل از سال ۱۳۵۷ برای دولت

غیر اقتصادی تمام میشد . چند تن از تجاران ملی کشور آن را به اجاره گرفته بود . اجارهٔ سالانه آن در سال ۱۳۵٤ مبلغ ۲۲۰ هزار افغانی بود . طبق گـــــزارش جدید مجلهٔ « افغانستان » در این آواخر معدن مذکور از طرف ادارهٔ طالبان سالانه به مبلغ دوصد میلیون افغانی اجـــاره داده شده است .

سنگهای استخراج شدهٔ آن از راه کندهار به شهر کویته انتقال میگردد . در شهر کویته از سنگهای شاه مقصود آشیای زینتی وتسبیح ساخته میشود . بعداً به کشورهای دگر صادر میشوند . قیمت یك سیر (هفت سیر کابل) سنگ شاه مقصود در بازار آزاد از پنج تا بیست هزار کلدار میرسد .

معدن سنگ شاه مقصود حصارك غلجایی ولایت ننگرهار نیز از طرف ادارهٔ طالبان به اجاره داده شده بود . از این که بین اجاره دار وادارهٔ طالبان ولایت ننگرهار کدام دعوه یی ایجاد شده معدن فعلاً بسته بوده ، کار استخراج آن فعلاً بند است .

معادن بیریل وتورمالین :

ذخایر بزرگ آن در ساحهٔ پگماتیتی ولایت کنرها و نورستان موقعیت دارد . از منرالهای بیریل وتورمالین در صنایع پیشرفته تخنیك استفاده میشود . هرگاه منرالهای بیریل خوب شفاف و بدون داغ باشد به قیمت گزاف در بازار

آزاد فروخته میشود .

معادن متذکره تا سال ۱۳۵۷ ش طبق پلان از طرف حکومت استخراج میگردید . استخراج بیریل در سومین پلان پنجساله (۱۳٤٦ - ۱۳۵۰) از این قرار بود : در سال ۱۳٤۷ شصت تن ، در سال ۱۳٤۸ هفتاد تن ، در سالهای ۱۳٤۹ و ۱۳۵۰ همه ساله هفتاد وپنج تن پیشبینی شده بود .

بعد از سال ۱۳۵۷ وآغاز جنگها ، معادن متذکره از تصرف حکومت وقت خارج شد وبه دست گروهها وافراد محلی آن منطقه درآمد . فعلاً استخراج آن به شکل بسیار ابتدایی وغیرفنی از طریق انفجارات صورت میگیرد .

ساحهء معدن خیز بین اهالی منطقه تقسیم گردیده ، هرکس در ساحهء خود کندن کاری مینماید . صوفهای عمیق زیر زمینی حفر گردیده ، توسط روشنایی اریکین امور استخراجی پیش برده میشود . طبق گزارش جریدهء آزاد افغانستان در مناطق معدن خیز کنرها همین اکنون به تعداد پنج برمه فعال وجود دارد . سنگهای معدنی استحصال شده برای فروش به شهر پشاور انتقال واز آن جا به کشورهای دگر جهان صادر میگردند .

طلا :

تعداد معادن طلا در کشور زیاد بوده ، ولی معادن خوب وصنعتی آن به شش میرسد . منشأ این معادن رسوبی

وپاشان بوده ، طلای آن اکثراً به شکل دانه های نسبتاً بزرگ غیرمنظم ویا ورقه یی به نظر میرسد . قبلاً استحصال طلا طبق پلانهای منظمی صورت میگرفت ، مثلاً در پلان پنجسالهء سوم در سال ۱۳٤۷ ده کیلوگرام در سال ۱۳٤۸ بیست کیلوگرام ، در سال ۱۳٤۹ سی کیلوگرام و در سال ۱۳۵۰ چهل کیلوگرام طلا استحصال شده بود . این طلا عمدتاً از حصه های مختلف رود کوکچه و در مسیر دریای پنج از طریق ریگ شویی به واسطهء ماشینهای ۲۵۰ متر ، دراگ Drag به دست میآوردند .

بعد از سال ۱۳۵۷ وتشدید جنگها استحصال طلا نیز متوقف گردید . البته در بعضی معادن جریان استحصال طلا به شکل عنعنه یی توسط اهالی منطقه تا هنوز جریان دارد . طبق گفته های شاهدان عینی در ساحه کوه کرکر مربوط ولایت بغلان یك معدن جدید طلا تثبیت شده ، که دارای کیفیت بسیار بلند بوده، استخراج آن جریان دارد . برای استخراج آن وسایل تخنیکی وکادرهای فنی از کشور همسایهء ایران دعوت شده اند .

تالك :

ذخایر تالك در بین احجار متحوله دامنه های کوه سپین غر موقعیت دارد . معادن عمدهء آن به نام اچین وماماخیل یاد میشود . معادن مذکور سالیان قبل توسط اهالی محلی

در سالهای ۱۹۵۸ الی ۱۹۶۱ م در منطقهء کابل متخصصین فرانسوی به نامهای منیسه ولاپران نقشه برداری جیولوجیکی ساحهء کابل را تکمیل نمودند . از سال ۱۹۵۹ جیولوجستان آلمانی در نواحی جنوب غرب افغانستان تحقیقات لازم جیولوجیکی را به پیش بردند وبه معاونت عکسهای فضایی تمامی قسمتهای جنوب را به مقیاس (۱۰۰۰۰۰ : ۱) نقشه برداری نمودند . در سال ۱۹۶۳ ریاست تفحص مواد مفیده جامد - که بعداً در سال ۱۹۶۵ به ریاست جیولوجی ومعادن تغییر نام یافت - تأسیس گردید .

همزمان بااین رخداد به همکاری جیولوجستان اتحاد شوروی سابق تفحص ومحاسبهٔ ذخایر زغال سنگ ، سنگ معدنی آهن ، طلا و لاجورد شروع گردید ، که در نتیجهء همین فعالیتها بزرگترین معدن آهن حاجیگك در شمال غرب کابل، حوزهء بزرگ زغال سنگ ، که از پلخمری در شمال غرب تا نزدیك شهر هرات ادامه دارد کشف شد . ذخیره بریلیوم وباریت محاسبه شد ، معدن طلا وغیره مواد مفیده قیمتی کشف گردید . از ۱۹۵۶ م کارهای جیولوجیکی وسیع وخیلی مهم پیرامون تفحص سرب ، جست ، مس ، طلا ، باریت ، ابرک ، سلفر ، فاسفوریتها ، کیناور ، زغال سنگ ، آبهای معدنی ، نمك ومواد ساختمانی صورت گرفت .

در سال ۱۹۷۳ ارزیابی مجدد معدن بزرگ ارگونیت در انتهای جنوب غربی کشور به عمل آمد ومعدن باریت در

تثبیت ومورد بهره برداری آنها قرار داشت .

استفاده از معدن مذکور طوری بود که هرکس برای خود یك مقدار تالك را به دست میآورد وآن را توسط قاطر ومرکب خود به بازار لندیکوتل انتقال میداد . در آن جا میفروخت وبه پول آن برای خود مواد اولیه چای ، گُر ، آرد وغیره خریداری میکرد . چنین بهره برداری تقریباً تا اوایل دهه ۱۳۵۰ هـ ش ادامه داشت .

پس از آن این معادن در اختیار دولت قرار گرفتند . واستفاده از آن ممنوع اعلان شد . وزارت معادن وصنایع گروههای تفحصی واکتشافی را برای تثبیت ذخایر آن وظیفه دار ساخت . پس از کودتای هفت ثور وتشدید جنگها امور اکتشافی آن ناتمام ماند ومعدن مثل سابق در اختیار مردم منطقه قرار داشت . استخراج دوباره آن بعد از سقوط رژیم نجیب الله شدت یافت . روزانه چندین لاری از این معادن به شهر پشاور انتقال میگردید .

پس از تسلط طالبان در منطقه استفاده اشخاص وافراد از این معادن ممنوع اعلان شد . اکنون اداره طالبان معادن متذکره را به دست اجاره داران سپرده است واجاره داران به خاطر پوره کردن اجاره وسود بیشتر به شکل غیرفنی آن را استخراج مینماید که صدمه بزرگ به طبقات مثمر آن وارد میگردد .

مس عینك :

برای تثبیت ذخایر اعظمی مس از چندین سال به این طرف کارهای تفحصی واکتشافی جریان داشت . صوفهای زیر زمینی حفر میگردید و برمه کاریهای با عمق زیاد جریان داشت . برای پیشبرد این امور به ارزش میلیونها دالر وسایل تخنیکی مهیا شده بود که بعد از سقوط رژیم نجیب الله همهء آنها غارت وتاراج گردید . احیای دوبارهء چنین وسایل وآلات تخنیکی ضربهء شدید بـر پیکر اقتصاد ملی کشور خواهد بود . معدن مذکور فعلاً بسته شده است .

معادن آهن :

ذخایر معادن آهن در مناطق مختلف کشور وجود دارند که تاهنوز به صورت فنی از آن استفاده به عمل نیامده است . طبق گزارشات رسانه های جمعی سنگهای معدنی آهن نیز به کشورهای همسایه انتقال داده شده است .

نظر به گـــزارش اخبار « آزاد افغانستان » در منطقهء « ورژله » و « حصارك » تنی خوست معادن آهن وفلزات دگر وجود دارند . ادارهء طالبان میخواستند که استخراج آن را با یك کمپنی خارجی قرارداد نمایند ، ولی مردم تنی بااستخراج آن مخالفت نشان دادند که در اثر این مخالفت فعلاً از آن استفاده صورت نمیگیرد .

طبق گزارش برنامهء پشتوی بی بی سی از باشنده گان

ولایت پکتیا چنین میگوید : بین ولسوالی جاجی میدان وولسوالی دندپتان کوهی است به نام « غونځی » . در این کوه سنگهای معدنی آهن وجود دارد وبا یك کمپنی شخصی پاکستانی عقد قرارداد شده بود . سنگهای معدنی به پاکستان انتقال داده میشد و در داخل پاکستان از آن آهن به دست میآوردند . قیمت یك سیر (هفت سیر کابل) این سنگهای معدنی چهل کلدار بود .

معادن سنگ مرمر ورُخام :

در مناطق مختلف کشور ، معادن سنگ مرمر ورُخام نیز به کثرت دیده میشوند . قبل از سال ۱۳۵۷ استخراج سنگ مرمر به شکل اجاره به تجاران ملی کشور عقد قرارداد شده بود ، زیرا استخراج آن برای حکومت غیراقتصادی تمام میشد . اجارهء سالانه معادن مرمر در سال ۱۳۵٤ یکصد وهفتاد هزار افغانی بود . رنگهای مرغوبی که سنگ مرمر افغانستان دارد تقاضای زیادی برای خرید آنها موجود است . ازینرو بعد از سقوط رژیم نجیب الله اشخاص نیرومند محلی در جستجوی استخراج سنگهای مرمر ورُخام گردیدند . این سنگها عمدتاً در مناطق نزدیك سرحد با پاکستان همچو جلال-آباد ، کندهار وفراه وهلمند تحت استخراج واز راههای تورخم وسپین بولدك وارد پاکستان میگردند .

به اساس گزارش جریدهء وفا مرمر ولایت هلمند از

بیست سال به اینسو به شیوه های غیرفنی از سوی تفنگداران استخراج وبه پاکستان انتقال میشوند .

عبداللطیف منصور معاون والی ولایت هلمند در یك مصاحبه یی با برنامه پشتوی بی بی سی گفته بود : در ولایت هلمند یك معدن بزرگ سنگ رُخام وجود دارد . این معدن فعلاً به اجاره داده شده . ما تصمیم داریم که فابریکهء حجاری ونجاری که قبلاً در هلمند وجود داشت دوباره احیا نماییم وسنگهای مذکور را به لشکرگاه انتقال دهیم .

به گفته های شاهدان عینی معادن مرمر جلال آباد نیز به اجاره داده شده اند وهمهء محصولات آن روزانه توسط لاریها به پشاور آورده میشوند .

معادن گچ وگلها :

معادن این مواد ساختمانی در نقاط مختلف کشور به مشاهده میرسند . قبل از سال ۱۳۵۷ نظر به شاخصهای اقتصادی استخراج آن برای دولت غیراقتصادی تمام میشد . ازینرو معادن متذکره طبق قراردادهای دو جانبه به اجاره داران سپرده شده بود . اجارهء سالانه آن در سال ۱۳۵٤ ش چنین تعیین شده بود :

معدن گچ ولایت کندهار ۸۲۰ هزار افغانی ، معدن گچ ولایت ننگرهار ۸۱۷ هزار افغانی ، معدن گل سفید للندر ۲٦۹ هزار افغانی ومعدن گلهای رنگه ۸۸۰ افغانی اجاره

شده بود .

اداره، طالبان همواره میکوشند که در مناطق تحت اداره، شان معادن گونه گون را در اختیار اجاره داران قرار دهند .

طبق گزارش مجله، « افغانستان » معدن گچ ولایت ننگرهار که در نزدیك درونته واقع است خوشبختانه تاهنوز اجاره دار برای آن پیدا نشده است ، باآنهم به اصطلاح بعضی از « تجاران خوب » میتواند با تفاهم اداره، طالبان دو سه لایری گچ را به خارج کشور انتقال دهند ، البته پول آن در حساب بانکی آن ولایت داخل میشود .

نتیجه

کشور ما در اثر جنگهای شدید بیست ساله به یك ویرانه مبدل گشته است . همه هست وبود اقتصادی آن یا محو ویا هم به غارت وتاراج برده شده اند .

امروز کشور ما از نادار ترین کشورهای جهان محسوب میشود . یگانه چشم امید ما به ذخایر بزرگ معدنی دوخته است که با استخراج آن میتوان این کشور ویران را دوباره احیا وبازسازی نماییم . در کشور ما ذخایر سرشار معدنی وجود دارند . طبق گزارش نهایی سروی منابع معدنی که در سال ۱۹۷۷ در ٤۱۹ صفحه همراه با نقشه های مختلف جیولوجیکی تحت نظارت ملل متحد از سوی وزارت معادن

وصنایع به زبانهای انگلیسی و روسی نشر شده ، چنین واضح میسازد :

کشور ما دارای ۱٤۳۲ منبع معدنی است که موقعیت آن دقیقاً مشخص وتثبیت شده است . علاوه بر آن ۳۰٦ ساحهء دگری نیز مشخص شده است که رگه هایی از مواد معدنی در آن وجود دارد .

از جمله این منابع معدنی ۵۸ مواد سوخت جامد ، ۸۹۸ معدن فلزات ، ۱۱٤ فلز نادره ، ٤ عناصر رادیواکتیف ونادرهء زمین ، ۱۰۵ فلز قیمتی ، ۱۱۸ معدن غیرفلزی ، ۱٤ معدن نمك ، ۲۱ معدن سنگ قیمتی ونیمه قیمتی ، ۲۳ معدن الکترونیك واپتیك نشان داده شده اند . تعداد مجموعی ذخایر معادن صنعتی کشور ۷۸ بوده ، که به مجرد استخراج آن ارز بیشتری به کشور ما سرازیر خواهد گردید . با وجودی که چنین منابع سرشاری که در کشور ما وجود دارند مردم غیور با گرسنه گی وغربت پنجه نرم میکنند وزنده گی بخور ونمیری را به سر میکشند .

فرزندان اصیل این وطن وحکومتهای آیندهء باید متوجه این ثروتهای زیر زمینی شوند وآن را به سود مردم افغانستان استخراج ودستهای چپاولگران منفعتجو را از منابع سرشار طبیعی ما کوتاه سازند .

در صورت مساعد شدن شرایط صلح وایجاد یك حکومت نیرومند مرکزی اولین منبع بالقوهء اقتصادی که برای

اعمار وبازسازی کشور اهمیت بزرگ دارد معادن سنگهای قیمتی همچو لاجورد ، زمرد ، یاقوت وغیره اند ، که میتوان به وسیلهء آن زخمهای عمیق اقتصادی این کشور را مداوا کرد .

ولی متأسفانه این منابع بالقوه ومهم اقتصادی در زمان جنگهای بیست ساله در کشور به گونه فاجعه آمیز استخراج و تاراج گردیده اند که تا هنوز ادامه دارد .

استخراج این سنگهای قیمتی به شکل بسیار ابتدایی ، غیرفنی وهمراه با انفجارات ویرانگر صورت میگیرد ، که در اثر این انفجارات طبقات وذخایر مثمر رگهای معدنی شدیداً خساره برداشته است . بدین معنی که اشخاص وگروههای بی مسوولیت جهت به دست آوردن یك نگین دهها وصدها نگین دگر آن معدن را توسط انفجارات با خاك یکسان کرده اند . درحالی که نظر به قوانین ملی وبین المللی کوهها ، تپه ها ، دشتهای لا مزروع جنگلات ومنابع معادن زیر زمینی همیشه ملکیت سلطانی ودولتی همان کشور شمرده میشود وجزء مال بیت المال آنها میباشد . هیچ گروه وهیچ فرد به هیچ وجه حق آن را ندارد که از این دارایی ملی سؤ استفاده کند .

پیشنهادات :

تمامی عرصه های اقتصاد ملی کشور در دوام جنگهای دو دههء اخیر شدیداً متأثر شده ، احتیاج به احیای دوباره

وبازسازی دارند . ذخایر منابع معدنی در بازسازی این کشور نقش عمده وقاطع دارند ، لهذا پیشنهاد مینماییم ، که : اشخاص وگروههای مقتدر که احساس ودلسوزی در برابر مردم وطن ومنافع ملی کشور خود داشته باشند هر چه زودتر استخراج ، بهره برداری وقاچاق سنگهای معدنی در مناطق تحت تسلط خود را ممنوع اعلان کنند وبه هیچ کس اجازه ندهند که این سرمایهء ملی را غارت وتاراج کنند .

هیچ گروه سیاسی حق قانونی ندارد که قبل از به وجود آمدن یك حکومت مرکزی سرتاسری به استخراج معادن مناطق خود بپردازند . زیرا در شرایط فعلی پولی که از مدرك استخراج معادن به دست آورده میشود در راه خدمات عامه به مصرف نمیرسد ، بلکه برای تقویه گروههای جنگی و ویرانی کشور از آن استفاده میشود .

به اجاره دادن معادن آنهم به اشخاصی که همه محصولات آن را به خارج از کشور انتقال میدهد جداً خود داری شود ، زیرا اجاره داران هیچگونه دلسوزی به ذخایر مثمر معادن ندارند . وجهت به دست آوردن سود بیشتر همه ذخایر مثمر معدن را توسط انفجارات با خاك یکسان میسازند . دگر این که در شرایط فعلی از محصولات آن در داخل کشور استفاده نمیشود ، بلکه به خارج انتقال داده میشود . درحالی که در بازسازی آیندهء کشور به آن اشد ضرورت محسوس است . در نقاط مختلف کشور به تعداد

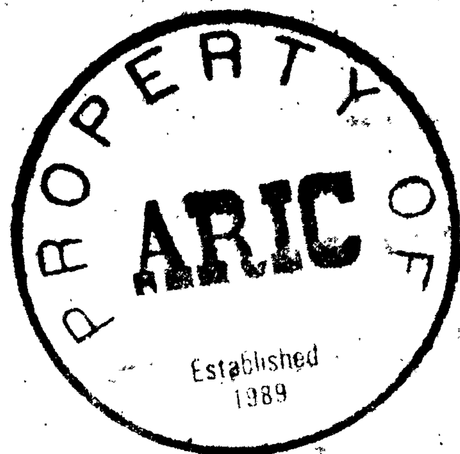
۱۱۲ منبع آبهای منرالی معالجه یی موجود اند . این آبها از اعماق زمین به شکل چشمه ها در سطح زمین جریان دارند و در تداوي امراض گونه گون از این آبها استفادهء خوبی صورت گرفته میتواند . هرگاه تجاران ملی ویا گروههای مسلط در کشور در جوار معادن مهم آبهاي منرالی همچون چشمه های استالف ، چشمهء اوبی هرات ، چشمهء شفا مزارشریف ، چشمه های گرم وداغ درهء کالو ، و درهء اجر ولایت بامیان استراحتگاهها وحوضهای آبیازی بسازند از یك سو منبع خوب عایداتی خواهند بود واز سوی دگر کمك بزرگی با هموطنان محتاج به آبهای منرالی شده میتواند . همچنان آبهای منرالی این چشمه ها با کیفیت بلندی که دارند ، میشود بوتل بندی گردد و به داخل و خارج کشور از آن استفاده شود .

قسمت شمال شهر هرات کشف ومورد اکتشاف قرار گرفت . ترتیب نقشهٔ جیولوجیکی افغانستان به مقیاس (۱ : ۵۰۰۰۰۰) برای تمام قلمرو کشور وهمچنان نقشه تکتونیکی به مقیاس (۱ : ۱۰۰۰۰۰۰) نماینگر مطالعات خوب جیولوجیکی افغانستان میباشد .

از سال ۱۳۷٦ به بعد آثاری به وجوذ آمدند که تمام تحقیقات قبلی وانجام شده را تعمیم داده جمع بندی نمود . در سال ۱۹۷٦ کتاب و . ا . سلاوین به نام « تکتونیک افغانستان » چاپ گردید . در سال ۱۹۸۰ کتابی به نام «جیولوجی افغانستان » توسط والفرد و ویتیکند چاپ ونشر شد . همچنان نشریهء محققین اتحاد شوروی سابق به نام «جیولوجی ومواد مفیده معدنی افغانستان» در دو جلد مورد استفادهء جیولوجستان قرار گرفت .

نقشهء جیولوجیکی افغانستان :

ساختمان وعوارض طبیعی کشور ما در اثر فعالیتهای دوامدار جیولوجیکی که از دوره پریکامبرین (Pre-cambriene) شروع وتا حال ادامه دارد به وجود آمده است . پیش از دورهء پریکامبرین سرتاسر کشور را اوقیانوسی به نام تیتوس (Thytuse) فرا گرفته بود . از آن زمان تا حال دوره های مختلف جیولوجیکی که هرکدام از خود خصوصیتها ومشخصات علیحده وجداگانه دارد یکی

سرچشمه ها

۱ - جیولوجی عمومی بااساسات جیولوجی افغانستان :
و . ا . سلاوین - انتشارات میر ماسکو ، ۱۹۸٤ م .
۲ - جغرافیهء عمومی افغانستان - محمد اکبر شورماج نورستانی ، کابل ، سال ۱۳۵۰ ش .
۳ - افغانستان ، بهره برداری شوروی وثروتهای طبیعی عبدالرؤف آصفی و پروفیسور جان شوردر ، پشاور ، ۱۳٦۸ ش .
٤ - راپور به ارتباط لاجورد افغانستان - برنامهء مجلهء اسیای میانه ، بی بی سی ، سال ۱۹۹۷ اکتوبر .
۵ - مجلهء افغانستان ، د افغان اطلاعاتی مرکز خپرونه سال پنجم ، شمارهء ۱۵ ، جوزا ، سال ۱۳۷۷ ش .

ARIC
B
5.41
ZAH
8094

Serial No. 4-

Twenty Years War and Destruction of Natural Resources in Afghanistan

By

Eng. Stanamir Zaheer

Published

By

Afghanistan Study Centre (ASC)

Copies 2000-
Peshawar 1998-

٦ - آزاد افغانستان ، لومړی کال ، لومړی گنه ، ۱۳۷۷ ش کال .

۷ - آزاد افغانستان ، لومړی کال دوهمه گنه ، ۱۳۷۷ کال ، ثور میاشت .

۸ - گزارشی به ارتباط زمرد پنجشیر - برنامهء پشتوی بی بی سی ، سال ۱۳۷۷ ، برج سرطان .

۹ - گزارشی به ارتباط سنگ مرمر ورُخام وسنگهای معدنی آهن - برنامهء پشتوی بی بی سی سال ۱۳۷۶ ، برج سنبله .

۱۰ - یادداشتهای شخصی از مصاحبه های شفاهی با افراد مناطقی که در آن استخراج معادن جریان دارد .

۱۱ - د افغانستان کالنی ، کابل ، ۱۳۵۵ کال ، د اطلاعاتو او کلتور وزارت .

بعد از دگری به میان آمده است . آثار وبقایای این دوره های مختلف جیولوجی در سرتاسر کشور به اندازهٔ کم وزیاد وجود دارد . نقشهء جیولوجیکی که به مقیاس (۱ : ۵۰۰۰۰۰) ترتیب گردیده نشان میدهد که در ساحهء افغانستان تمام ترسبات سیستمهای معلوم به سطح زمین ظاهر گردیده است .

ترسبات ارخین - پروتروزویك :

در قسمت شرقی افغانستان ، در هندوکش شرقی ، در ولایات بدخشان ونورستان گسترش زیاد دارند . ترسبات مذکور تنها از احجار متحوله ، شیستهای (سلانسها) کرستالی وگنایسها ترکیب یافته است . علاوه برآن احجار متذکره از غرب کابل به امتداد سلسله کوه پارا پامیز ادامه دارند . در بین احجار پروتوروزویك مقدار زیاد احجار مگماتیکی ، انتروزیفهای گرانیتی وجود دارند .

ترسبات پالیوزویك :

ترسبات گروپ پالیوزویك نیز در سلسله کوههای هندوکش وپارا پامیز توسعه زیاد داشته ، در قسمت شرقی کشور سلسله کوههای واخان کاملاً از ترسبات مذکور ترکیب یافته از بدخشان ، بغلان وولایت کابل به طرف غرب به امتداد سلسله کوههای سفید کوه وسیاه کوه الی هرات گسترش پیدا نموده ، نوار جنوبی ترسبات مذکور از کابل تا

مجرای فوقانی معاونین چپ دریای هلمند ادامه پیدا کرده است .

ترسبات کمبرین :

این گونه ترسبات در بدخشان به مشاهده میرسند که از سنگهای چونه ، دولومیتها وسنگهای ریگی ترکیب یافته است . در مناطق دگر این ترسبات به مشکل از ترسبات پروتروزویك جدا میشوند .

ترسبات اوردویك در بدخشان مشتمل بر سنگهای ریگی با فوسیلها براخیو پودا میباشد .

ترسبات سیلورین :

در بدخشان ، حوزهء دریای لوگر وقسمت شرقی شهر جلال آباد توسعه زیاد داشته ومتشکل است از : سنگهای چونه ، سنگهای ریگی دارای فوسیل کرینوئیدی (نیلوفر بحری) وارتو سیروسها (اشکال باز شده پا در سران وبراخیوپودها) .

ترسبات دیونین :

در جاهایی که ترسبات سیلورین به نظر میرسد توسعه داشتهٔ در منطقهٔ کابل به صورت عموم متشکل از سنگهای چونه میباشد . در بین احجار مذکور فوسیل براخیو پودها ،

دپلوم انجنیرستانه میرزهیر

جنگهای بیست ساله وتباهی ذخایر معدنی افغانستان

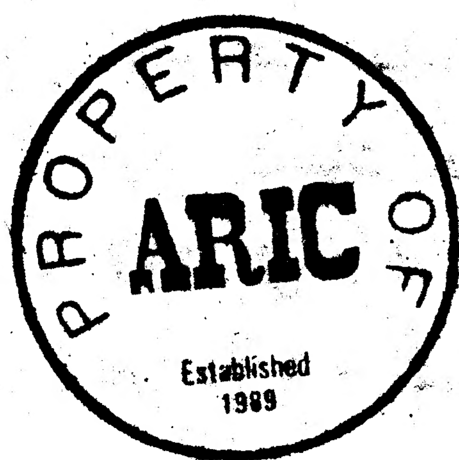

نقشهٔ مواد مفیده افغانستان

۱ — آهن، ۲ — منگانیز، ۳ — کرومیت، ۴ — سرب و جست، ۵ — مس، ۶ — باکسیتها، ۷ — بریلیوم، ۸ — قلعی، ۹ — طلاء، ۱۰ — سیماب، ۱۱ — لاجورد، ۱۲ — اوگیتیت، ۱۳ — فلوریت، ۱۴ — سلفر، ۱۵ — باریت، ۱۶ — نمک، ۱۷ — فاسفوریت، ۱۸ — تالک، ۱۹ — گرافیت، ۲۰ — ابرک، ۲۱ — مرمر، ۲۲ — لعل، ۲۳ — گاز، ۲۴ — ذغال استخراج شده، ۲۵ — ذغال سنگ استخراج نشده، ۲۶ — اورانیوم، ۲۷ — آب معدنی.

۱۳۷۷

جنگهای بیست ساله وتباهی ذخایر معدنی افغانستان

نویسنده

دپلوم انجنیر ستانه میر زهیر

۱۳۷۷ ش

شناسنامهء کتاب

* نام کتاب : جنگهای بیست ساله وتباهی ذخایر معدنی افغانستان
* نویسنده : دیپلوم انجنیر ستانه میر زهیر
* ناشر : مرکز مطالعات افغانستان
* سال چاپ : ۱۳۷۷ ش / ۱۹۹۸ ع
* جای چاپ : تاپ پرنترز - پشاور
تیراژ : ۲۰۰۰
* مهتمم : محمد طاهر بابری
* کمپوزر : سید حسین پاچا

فهرست

عنوان	صفحه